

PADÁNYI VIKTOR

V Á S Z O L Y

1955

A SZERZŐ KIADÁSA

Responsible for the publication: Dr. Victor A. Padanyi.
All rights, including the right of performance are reserved.

A kiadásért a szerző felel.

Minden jog, beleértve az előadás jogát is, fenntartva.

Ezt a könyvet a szerző az engesztelődés gondolatának szenteli, az engesztelődésnek, amely nélkül lehetetlen az összefogás, már pedig összefogás nélkül, egymással harcolva, örökké a mult keserűségein, hibáin és sérelmein rágódva, a gyűlölet, a megtorlás és a bosszú álláspontját fel nem adva, képtelenek vagyunk kifelé harcolni.

A megvakított Vászoly sorsa soha még olyan időszerű szimbólum nem volt, mint ma, különösen a magyar emigrációban.

Ennek a szimbólumnak 950 éves üzenetét tolmácsolja az itt következő dráma, a

V Á S Z O L Y.

A dráma előadási joga közvetlenül a szerzőtől szerzhető meg.

Három fiamnak ajánlom.

ISTVÁN ÉS VÁSZOLY

(BEVEZETÉSÜL.)

Amilyen elkésérítő módszerességgel torzította el egy "katolikus-Habsburg" irányzat politikai érdekvédelme Szent István első magyar király tiszteletreméltó és programmatikusan magyar alakját azzal, hogy a sokoldalú és gazdag Szent-Istváni eszmekör óriási anyagából következetesen az "egynyelvű ország gyengeségéről" szóló frázist ragadta ki és mutogatta a nemzetnek dédelgetett németajkú kisebbségeinek és az idegen uralkodóház érdekében és igazolására, ugyanolyan alaptalanul és ugyanolyan merész felelőtlenséggel torzítják a magyar nemzeti egység és birodalmi gondolat halhatatlan történelmi szimbólumát az "antikatólikus-függetlenségi" túlzás bizonyos képviselői "véreskező gyilkossá" napjainkban, az "idegenimádat" sunyi szimbólumává aljasítva le a kereszténység és nyugatiság keretébe ágyazott magyar öncélúság és függetlenség programjának örökörvényű és örökké időszerű megfogalmazóját, aki katolikus értelemben csak a katolikusok számára szent ugyan, de magyar értelemben mindnyájunk számára az lett, és az marad mindörökké...

I.

A megvakított Vászoly* a 11. szd. óta időről-időre visszajáró kísértete a magyar multnak, és a körülötte terjengő homály egyike történetünk tisztázatlan rejtélyeinek.

Az erre vonatkozó középkori forrásanyag — a magyar hagyományok, a két István-legenda, a magyar Gesták és krónikák éppúgy, mint az ezzel foglalkozó külföldi anyag — tartalma nagyon hiányos, előadásában érezhetően diszkrét, sőt ellentmondó, magánviseli bizonyos "agyonhallgatás" minden jegyét. Magából a szoros értelemben vett kor-

*) Idegenes írással: Vazul.

ból — az ezres évek negyedik évtizede — sem magyar, sem idegen feljegyzés, vagy egyéb közvetett dokumentum nem maradt fenn — ilyet legalábbis eddig nem találtunk.

Első írásbeli értesülésünk az 1073-ban bajor földön írt Altaichi Évkönyvek magyar vonatkozású anyagából, valamint a Szent László korabeli Szent István-legendából és az ugyancsak az ő korában megírt első magyar történeti összefoglalásból a Gesta Ungarorum-ból származik, amely maga nem maradt ugyan meg, de későbbi 12-ik, 13-ik szd-i feldolgozásából meglehetősen teljességgel rekonstruálható. Mindezekben a forrásokban Vászoly megvakíttatását illetően vannak adatbeli és indoklásbeli különbségek, olyan adat azonban, amely Vászolynak az István elleni merényletben való részvételét állítaná, sem magyar, sem német forrásban nincs. Történettudományunk jelenlegi álláspontja ezzel szemben mégis az, hogy az István elleni merényletnek Vászoly volt a főbűnöse.

A Vászoly tragédiájára vonatkozó fennmaradt írásbeli anyag az eset után 40—60 évvel került feljegyzésre, s a hagyomány, a magyar és a német források ellentmondásainak nyilvánvalóan az az oka, hogy a magyar feljegyzések idején a tragikus sorsú Vászoly unokája* volt a király, s egyáltalán, összes Árpádházi királyainknak nem István az őse, hanem Vászoly.

Ilyen körülmények között nem lehet határozottan tudni, hogy Vászoly nevének következetes elballgatása az István elleni merénylettel kapcsolatban,** valamint Vászoly megvakíttatásának Gizella és Péter terhére való írása a Gesta Ungarorumban, vajjon az uralkodó nagyapjának emlékét akarja-e kimélni, vagy Istvánét? Az udvari történetírók mindenesetre igen nehéz helyzetben lehettek, hisz a család őseit éppúgy nem vádolhatták egy ilyen aljas merénylettel, ha igaz is volt, mint ahogy az első szent király emlékét sem árnyékolhatták be egy kegyetlen tettel, ha Vászoly ártatlan volt a merényletben. A magyar feljegyzéseknél természetesen függetlenebb Altaichi Évkönyvek Vászoly megvakíttatását azzal motíválják, hogy ellenszegült Péter királlyá jelölésének, nem pedig azzal, hogy merényletet követett el István ellen. Mindenesetre arra, hogy Vászoly valóban el akarta volna Istvánt tétetni láb alól, az inkább egyházi vonalon fennmaradt hagyományon kívül tételez forrásanyag nincs. Hogy a főleg egyházi személyek által írt gestákban és krónikákban vannak homályos és név nélküli célzások erre, és hogy történettudományunk Vászoly bűnösségét fogadja el, annak főleg az a háttere, hogy az ártatlannul megvakított Vászoly súlyos csorbát ejtene az első magyar király és az Egyház egy szentjének figuráján, már pedig ez sem egyházi, sem nemzeti szempontból nem volna kívánatos.

Ezzel szemben húsz Árpádházi királyunk ősapját egy aljas bűnnel beszenyezve áldozatul dobni ártatlannul annak a kétségtelenül fontos érdeknek, hogy Szent István erkölcsi integritása töretlen maradjon, nemcsak igazságtalan volna, hanem történelmileg is abszurdum, elvégre történelmi kérdéseket szavazással nem lehet eldönteni, még akkor sem, ha az írásos bizonyítékok homályban hagyják a kérdést.

Mi sem áll távolabb jelen sorok írójától, mint hogy ebben a kérdésben bármilyen perdöntő megállapítást is megkockáztasson, hiszen itt bármiféle apodiktikus forma is megbocsáthatatlan merészség volna. Mivel azonban az utolsó évtized során egyre gyakrabban észlelhető az az ijesztő tünet, hogy bizonyos körök, otthon és idekint egyaránt, igyekeznek Istvánt "véreskező gyilkosnak" beállítani, s ez a felfogás történelmileg nem eléggé képzett közvéleményünkben egyre erősebben terjed, az István—Vászoly komplexummal mégis foglalkozni kell. A szerző ehhez egy dráma szabad, kötetlen és szuverén irodalmi formáját

*) Szent László.

**) Legrégibb forrásaink nevek helyett "négy előkelő udvari embert" említenek igen óvatosan.

választotta egy történelmi dolgozat sokkal nagyobb óvatosságot követelő tudományos műfaja helyett.

Az itt következő dráma az István—Vászoly komplexumot más-ként interpretálja, mint történettudományunk, és mivel annak történelmi mennyisége is joggal érdekli az olvasót, szükségesnek látszik ezt a komplexumot kissé történelmileg is analizálni, mégpedig teljes és hiánytalan forrástámaszték nemlétében a két legfontosabb történelmi segéd tudomány, a lélektan és a logika világánál.

II.

Az István—Vászoly komplexumra vonatkozó történelmi forrásanyag nem sokkal több, mint amennyit a fentiekben már elmondottunk róla. Vászoly Taksony fejedelem unokája, Mihálynak, Géza fejedelem öccsének fia, s így Géza fia István elsőfokú unokaöccse volt, akit gyermekkorában apjával együtt bizánci szertartás szerint megkereszteltek a Géza-féle térítési hullám idején. Tudjuk, hogy hosszú ideig raboskodott Nyitrában, forrásaink szerint "fiatalos kicsapongásai miatt", javítás céljából, a valóságban azonban inkább a királynak szánt Imre zavartalan utódlásának biztosítására. Az eredti, ősi magyar joggyakorlat — a senioritás — szerint ugyanis a soronkövetkező utód Vászoly lett volna, mint a család seniora — mint ahogy Gézát sem Istvánnak, hanem Koppánynak, az Árpád-nem akkori seniorának kellett volna követnie — az újonnan bevezetett nyugati utódlási rendszer volt az egyenesági, vagy ilyen utód nemlétében az alkalmassági utódlás, amelynek azonban ekkor még nagy országos ellenzéke volt.

Hogy mennyire az utódlás kérdése körüli ellentét volt az oka Vászoly nyitrai rabságának, mutatja az, hogy Imre váratlan halála után kibocsájtják és a király utódává akarja tenni.

Tudjuk azt is, hogy Vászoly megvakíttatása és megsüketíttetése Nyitrában történt, s azt Buda fia Sebős nyitrai királyi ispán hajtotta rajta végre, ami igen elgondolkodtató körülmény, mert a király elleni merénylet Fehérvárott, vagy esetleg Esztergomban történt és az István-legenda szerint a király a merénylő vétkét megbocsájtotta, miután ez — bizonyára valami jelentéktelen ember — bűntársait megnevezte. "Másnap a király parancsára felkeresték és elébevezették a cinkosokat kik fölött ítéletet téve, szemüket kitolatta, bűnös kezüket levágatta".*

Tudjuk még, hogy Vászoly három fia, Levente, Endre és Béla bántalom nélkül elhagyták az országot, ahová csak a Vatha-féle lázadás-kor, 1047-ben, a felkelők hívására tértek vissza.

Tudjuk, hogy Buda fia, Sebős egy évvel István király halála után, Péter uralkodása első évében, 1039-ben halt meg egészen fiatalon.

Buda István közelebbi környezetéhez tartozó "udvari ember" volt, éppúgy, mint pl. Doboka is, akik az új rendszert teljesen átvevő aulikus magyar nemzedékhez tartoztak. Doboka fiát, Szolnok ispánt a Sebős generációjából a Vatha-féle lázadás-kor a Duna partján álló tömeg követelésére annak a csónaknak a gazdája szúrta le és dobta a folyóba, amelyen menekülni akart a pesti révnél, tehát "udvari ember", Péter-párti aulikus volt az is, s valószínűleg ebből a kategóriából való volt Sebős is.

Hogy Vászoly megvakíttatása mikor történt, arra sem a magyar, sem a német forrásokban konkrét adat nincs, mint ahogyan arra sincs, hogy mikor történt a merénylet. Annyit tudunk csak, hogy Imre herceg 1031-ben bekövetkezett halála után, Szent István "hosszas és súlyos betegeskedése" idején.

Az eddigiekben előadtunk körülbelül mindent, amit a források az István—Vászoly komplexumról elmondanak. Ime, ennyi az, amin a Vászoly bűnössége felőli magyar történettudományi álláspont alapszik. Mivel pedig mindebben sehol sincs az, hogy Vászoly valóban részes volt a merényletben, az álláspont alapja igazában csak egy vélemény, amely

*) Szent István nagyobb legendája.

két tényen alapszik. Az egyik az, hogy István király ellen merényletet kíséreltek meg, a másik meg az, hogy Vászolyt megvakították és megsebesítették. E két történelmi tény összekombinálásából vezette le a magyar történelemtudomány Vászoly bűnösségét, mégpedig, mint láttuk, a tételes forrásanyag ellenére. A probléma az, hogy jogosan-e, indokoltan-e, elegendő alappal-e?

A sorok írója szerint: nem.

Ez a "nem" nemcsak azon alapul, hogy a közismert középkori magyar és német forrásokban egyetlen egy olyan állítás sincs, amely az "igen" mellett szólna, és hogy Vászoly bűnössége csak később keletkezett és semmivel sem igazolt és semmivel sem igazolható kombinációja két történelmi eseménynek, amelyeknek kapcsolata nem feltétlenül szükségképpi.

Ez a "nem" sokkal többön alapszik, és e sorok írója ezekre a körülményekre kíván itt néhány mondattal rámutatni.

Az első mindjárt az, hogy Vászolynak egy ilyen merényletre semmi komoly oka, ahogy a bűneseteknél szokták mondani, motívuma nincs, hacsak nem a türelmetlenség. Mikor kiszabadul Nyitrából, a király legalább 62 éves,* s nem sok ideje lehet már hátra, annyival inkább, mert István "hosszan és súlyosan beteg".

Egy keménykező zsarnok elleni merényletre esetleg volna motívum, húsz évvel előbb István ellen egy merényletre esetleg lett volna motívum, de egy beteg aggastyán elleni merényletre motívum nemcsak Vászoly számára nincs, hanem általában nincs. A 11. szd. egészségi és életviszonyai mellett egy 62 éven felüli ember aggastyán, hisz az átlagéletkor jóval alacsonyabb, mint ma, különösen Árpád családjában. A 25 Árpád-uralkodó közül mindössze négyen érték el 413 év folyamán a 60 évet, legtöbbjük nem érte el az 50-et sem.

A második az, hogy Vászolynak a trónöröklési lehetőség Imre halála után meg van adva. A király őt akarja utódává tenni, s ez nemcsak Vászoly esetleges motívumát zárja ki, hanem esetleg motívumot jelent másoknak, akiknek reményeit ez a királyi elhatározás — keresztezi.

A harmadik az ítéletvégrehajtás helye és módja. Miért kell egy bűnös és aljas merénylet egy távoleső határszéli várban az ítéletet végrehajtani, ha egyszer ott él a király környezetében Székesfehérvárott s ha egyszer a többi cinkoson ott, helyben hajtják végre az ítéletet? Miért nem vágják le Vászoly kezét is, mint a többiét, mikor ez is egyike az államfő elleni merénylet törvényben kiszabott büntetéseinek? "Ha a tehetősebbek közül akad hűtelen, romlott, eskütörő, hűszegő ember, keze elvesztésével fizet hűtlenségéért."

A negyedik elgondolkodtató körülmény az, hogy az Altaichi Évkönyvek a merényletről egyáltalán nem beszélnek, csak Vászoly megvakításáról. Hóman Bálint forráskritikai megjegyzése szerint ez valószínűen onnan van, hogy az Évkönyvek írója Endre menekült fiának, Salamonnak környezetéből veszi magyar értesüléseit, s Salamon érthetőleg nem beszél nagyapja bűnéről. Ezzel szemben van németországi magyar emigráció már korábban is, Salamon előtt is. Péter 1041 és 1044 között környezetével szintén Németországban él, tele gyűlölettel a magyar nacionalista reakció iránt, s ugyancsak alapos értesüléssel a Vászolykomplexumot illetően, amelynek egyenesen trónját köszönheti. Miért nem beszél ő és környezete a merényletről? Az ő előadása — amellet, hogy harminc évvel közelebb van az esethez, mint Endre fia Salamon a hetvenes években — egészen bizonyosan nem szépítené az Altaichi Évkönyvek előadását Vászolyt illetően, hanem ellenkezőleg. S Péter hűbéresévé is válik III. Henrik német-római császárnak, aki mellesleg kétszer is jár Magyarországon, előbb, mint békekövet apja veresége után, majd mint Péter támogatója és hűbérura. Péter legitimitása egyébként is fon-

*) Szent István 969-ben, vagy 970-ben született.

tos politikai kérdés a császár számára, különösen Endre trónfoglalása után, amely nem "hűbéri" alapon, hanem egyenesen a császár akarata ellenére történik a Péter elleni második lázadaskor. Endre legitimitását a császári udvar vitatja, s apja merénylete kitűnő érv volna különösen a Szentszék felé. Miért hiányzik mindez? Miért csak a hetvenes években bukkan fel a Vászoly-ügy a német forrásokban, s miért csak Péter-ellenes előadásban?

Végül ötödször kizárja Vászoly részvételét a merényletben Vászoly jelleme maga. Vászoly talán nyers, pogány, antikeresztény és konok ellenzéki, de semmi esetre sem az aljas, sunyi, gyáva, alattomos merénylezők fajtájából való, s erre számos közvetett bizonyíték van.

Az első az, hogy neki elég lett volna a trónért a kereszténységet csak színlelnie, amint ezt sokan tették abban az időben a csak felületesen keresztény magyar társadalom tagjai közül, sőt elég lett volna néhány ígérettel megnyugtatnia a királyt. Ha aljas alattomos jellem lett volna, meg is tette volna, de nem tette. Sorsa bizonyítja ezt. A második az, hogy fiai mind kiváló, lovagias és jelentékeny személyiségek. Béla egyenesen a lengyel világ bámulatát és rajongását váltja ki vitézségével, férfiaságával, lovagi erényeivel, s később, otthon is rokonszenves egyéniség, s ha két évi uralkodás után a legheroikusabb körülmények között törött csontokkal, belső vérzéssel hordágyról irányítva utolsó csatáját meg nem hal, történetünk egyik legnagyobb uralkodója vált volna belőle, aki egy Szent Lászlót nevelt fel nemzetünknek. Vászoly fiai a nyitrai rabság leszámításával, pogány módra Vászoly maga neveli,* aki többek között teljes tudatában van annak, hogy ő Árpád dédunokája. Vajon miért kell három pompás fiú apjának és nevelőjének, egy Árpádházi hercegnek aljasnak, "kicsapongónak", alattomosnak, egy beteg öreg ember életére törő gyávának lennie, mikor Árpád óta a családban ilyen karakter egy sincs? Azért, mert pogány? A keresztény egyházi személyektől származó középkori magyar forrásanyag propagandajellege a kereszténységet ellenző, pogány Vászoly lefestését illetően érthető és nyilvánvaló, s ennek a körülménynek egyetlen forráskritikus szemét sem lenne szabad elkerülnie.

Mindezek felül pedig ott van érthetetlen körülménynek István személye és szerepe maga.

István öregember, halála felé halad s ezen szuggesztíóit betegsége csak növeli. Mélyen vallásos is, és belső meggyőződésből az, annyira, amennyire csak Cluny asztétikus századának egy produktuma tud vallásos lenni, annyira, amennyire csak a neofiták rajongása képes. Számtalan bizonyíték van arra is, hogy nagylelkű is. A merénylet végrehajtójának is megbocsát. Miért nem bocsátana meg hát tulajdon unokatestvérének? Ez az István már nem a birodalom-teremtő kemény személyiség, nem a vasöklű férfi. Ez az István már nem a 28 éves szilaj fiatalember, aki harcban elesett nagybátyja holttestét tisztességes eltemetés helyett négyfelé vágatja és kapura szegezteti. Ez az István már halálra készülődő, az Örök Bíró ítéletét váró aggastyán, az öregek bölcsességével és óvatosságával, a sírjuk felé ballagók expiáló attitűdjeivel, az Isten irgalmáért könyörgők irgalmasságával.

A középkori keresztény ember legnagyobb problémája a halál és ami utána következik, különösen a clunyi reformok komor aszkézisének századában. És István hatvanon felül már inkább mennyei hazáján csügg, mint a földin. Fáradt, s erre negyven serény, fáradságos esztendő után megvan minden oka. Energiája meglankadt, érdeklődése megváltozott, s ha valóban a clunyi kor fia, mint ahogy minden izében az, élete alkonyán imádságos, égre függesztett szemű ember, minél igazabban vallásos volt korábban, annál inkább. Ez a sírja felé ballagó aggastyán feltétlenül megbocsátana öccsének, különösen, ha az a golgothás Krisztust idézné neki és könyörögne bocsánatáért, s ha Vászoly valóban a gyáva merény-

*) Száműzetésük idején apjuk tragédiájakor mind a három Vászoly-fiú pogány, s közülük kettő, Endre és Béla külföldön keresztelkedik meg.

lők, az alacsonyrendű emberek fajtájából való volna, ezt feltétlenül meg is tenné. S ha megtenné, lehetetlen volna meg nem bocsátani neki, hisz a merénylet nem sikerült, s az Örök Bírótól a beteg István is fél, és, ami mindennél több, István király igaz ember, igaz magyar és igaz keresztény, olyan mélyen és olyan nagyon, amilyen mélyen és amilyen nagyon csak az istenfélő és halnikészülő emberek tudnak lenni.

Végül pedig van még két igen sokat eláruló körülmény, amelyeket Hóman Bálint a Magyar Történet öt vaskos kötetében a Vászoly-komplexum tárgyalásánál meg sem említ, pedig ugyancsak vitázik a források szövegével.

Az egyik az, hogy a Vászoly-fiak — akik éppúgy nem tagadták meg apjukat, mint ahogy a Vászoly-unokák sem tagadták meg nagyapjukat — 10—15 évi bujdosásuk alatt egyszer sem kísérik meg a hazatérést, noha közben meghal István, jön Péter, majd annak elűzetése után jön Aba Sámuel uralma, aztán újra Péter, szóval az uralom és az uralkodási irány gyakran változik; ők nem voltak részesei a merényletnek, s közben meg is keresztelkedtek. Ellenben azonnal otthon teremnek, amint a régi rezsim ellenzéke megmozdul. Ez a körülmény kétségtelenül mutatja, hogy a Vászoly-család tragédiájának hátterében egészen más sötétlik, mint a merénylet, hiszen hármukon kívül Árpádnak férfiági leszármazottja nincs, s odahaza olyanok marakszanak a magyar trónon, akiknek ehhez férfiági alkalmas utód léte esetén jogosultságuk nincs. A fanyar és kendőzetlen tény az, hogy Szent István utolsó éveiben a beteg öregember körül nyüzsgő aulikusok és egyháziak egyszerűen az Árpád-házat söpörték el jogos helyéről a magyar nemzet éléről, s azt a Péter-pártiak éppúgy nem voltak hajlandók restaurálni az ártatlan Vászoly-fiak megkeresztelkedése után sem, mint ahogy nem voltak hajlandók erre Aba Sámuelék sem.

A másik az, hogy ha van Magyarországon a nyolcvanas években, a Szent István legenda és a Gesta Ungarorum megírásakor valaki, aki igazán ismeri az István—Vászoly ügyet, akkor Vászoly unokája, Szent László király az. László 21 éves volt, mikor apjára rászakadt Dömösön a trónmennyezet csodálatosképpen éppen a trónkövetelő Salamon és az őt támogató császári sereg támadásának előestéjén. Bélának tehát — aki olyan 15 év körüli fiú volt apja megvakíttatásakor és aki bátyjaival feltétlenül sokat foglalkozott a száműzetésben apja tragédiájával, amelyet Lengyelországban bizonyára széltében-hosszában pertraktáltak, főleg a krakói udvarban — számtalan alkalma volt fiainak elbeszélni nagyapjuk történetét. László mégis rajongója Szent István királynak, szenttéavatását is ő hajtja végre. Ha Istvánnak bármilyen kegyetlen gesztusa lett volna nagyapjával szemben, László semmi esetre sem lett volna István szentségének olyan nagy propagálója. Mindezek mellett László, a korrekt lovagság halhatatlan mintaképe, az általa rendelt Gesta Ungarorumot feltétlenül olvasta, annak Péter bűnösségére vonatkozó állításait is beleértve.

III.

Hogy az elmondottak után az olvasó milyen álláspontot foglal el az István—Vászoly komplexum kérdéseit illetően, az az olvasó dolga. A máig is nyitva lévő három kérdés az, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy Vászolynak valóban része volt a király elleni merényletben, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy István királynak bármilyen formában is része volt Vászoly megvakíttatásában, végül pedig, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy az újra fogságra vetett és Nyitrában őrzött Vászolyt az öreg és beteg királyon kívüli belpolitikai erő-tömörülés a király tudtán kívül vakíttatta meg egy Isten háta megettéi hátszéli várban, esetleg egy olyan szituációban, hogy a merényletbe rávaszul belekevert Vászolyt a király csupán elzáratta, fiai külföldre menekültek, s a megvakíttatást más tényezők intézték olyan időben, amikor

már biztos volt, hogy a beteg király mozgási képességét nem fogja visszanyerni?

Hogy ez a harmadik, s történettudományunk álláspontjához képest új variációja az István—Vászoly komplexumnak csak hipotézis, azt készséggel elismerjük. De a Vászoly részessége a merényletben sem más hipotézisnél, s arra sincs történelmi forrásbizonyíték, hogy István vakította volna meg Vászolyt.

Ez az elmefuttatás a szerző belső meggyőződése ellenére sem akarja "forradalmasítani" a magyar történettudomány általánossá vált álláspontját. Ez az elmefuttatás nem történettudományi publikáció, hanem csupán egy történelmi dráma bevezetése, amelynek célja háromféle hipotézis valószínűségének lélektani és logikai latolgatásán kívül, vagy ha úgy tetszik által, az itt következő dráma történelmi magjának, illetőleg a meseszövéis létjogosultságának kimutatása volt...

S Z E R E P L Ő K :

ISTVÁN, magyarok királya
 VÁSZOLY, István unokatestvére
 GELLÉRT, marosvári püspök
 VELENCEI PÉTER, István unokaöccse
 ABA SÁMUEL, nádorispán, István sógora
 SEBŐS, nyitrai ispán
 BENEDEK, pap, majd püspök
 VATHA, Öcsöd fia a bellusi nemzetségből
 CSANÁD, marosvári ispán
 HAJNA, Vászoly felesége
 LEVENTE }
 ENDRE } Vászoly gyermekei
 BÉLA }
 FROILA, Péter testvérhúga
 GIUSEPPE, velencei nemes, Péter fegyvernőke
 ZOBOR táltos
 MAJOR DOMUS a királyi palotában
 TÁTONY }
 BIKÁCS } várjobbágyok Nyitrában
 TORONYÓR Nyitrában
 EMŐD }
 CSÁTH }
 ÖCSÖD } tiszaháti nemzetségfők
 BOD }
 ZSADÁNY }
 SEKRESTYÉS
 VALTER MESTER, éneklő kanonok
 I, II SZOLGA
 I, II, III, IV páncélos bajor vitéz

Szerzetesek, kopjások, torlók, jobbágyok, szolgák, jobbágy-asszonyok, gyermekek, poroszlók, bakó, csatlósok, papnövendékek.

Az első felvonás történik a nyitrai várban, 1031 szept. végén, a második a székesfehérvári királyi palota aulájában, 1033-ban, a harmadik az esztergomi királyi palota egyik alsó termében, néhány héttel a második felvonás cselekménye után, a negyedik történik a székesfehérvári koronázó templom szentélyében, 1038-ban, a velencei Péter koronázása előtt egy nappal.

ELSŐ FELVONÁS.

Szín: A nyitrai vár udvara. Bal vágott sarokban hatalmas várkapu sötét és mély aknája. Fölötte széles, nehézkes őrtorony. Hátról mintegy két méter magas bástyafal húzódik, tetején széles platóval, amelynek külső szélén csipkézett mellvéd van. A bástyasétálóra lépcsőfeljárat vezet. Balról szintén bástyafal zárja le a szint, amelynek sétálójára ajtó szolgál a toronyból. A kapuboltozat felett ablak néz a várudvarra. Jobboldalt alacsony, barátságtalan épület sarka látszik, vasveretes nehéz ajtóval, ez az épület a vár börtöne. A baloldali bástya sétálóján a toronynál őr áll, hosszú görbe tülkök lóg a vállán, árpádkori öltözetben. Lent a várkapu melletti kőpadon két vitéz ül a hajnali félhomályban lábuk közé vett kopjával; a hátról lévő bástya sétálóján összefont karokkal áll és néz mozdulatlanul a messzeségbe a vár foglya, a megbilincselte Vászoly.

Idő: 1031, szeptember vége.

TÁTONY (az egyik vitéz, hosszabb szünet után): Éjfél óta áll ott mint egy bálvány. Mög se mozdul.

BIKÁCS: Az a! ... nem humta le a szömit egész éccaka ...

TÁTONY: Szögény ...

Szünet

BIKÁCS: Ujhold vót ...

TÁTONY: Az. Táltos van az áldókőnél. Idelátszik a tűzők.

BIKÁCS: Haj láttam és is.

TÁTONY (gesztussal Vászoly felé): Vászoly úr is látta ...

BIKÁCS: Nem csuda, ha nyugodhatatlan. Én se tuttam aludni.

Szünet

TÁTONY: Felóvakodott éjféلكor a sétálóra. Azótátul csak áll ott és néz.

BIKÁCS: Híttá az öreg isten szava. Vagyok úgy én is. Möghallom, így éccaka a táltos tülköszavát, osztán úgy érzem, hogy megbolondulok, ha nem mék ... Oszt mék!

Szünet

TÁTONY: Haj aj... Pedig megládd, a fülükbe kerül egyszer. Están úr nem tréfázik!

BIKÁCS: Nem. Lám ihol vagyon Vászoly úr is. Hat álló esztendeje raboskodik mán itten.

TÁTONY: Haj aj... Osztan mégse kölletik nékie az új isten. Nem is kölletik az senkinek is, csak Están úrnak. Egész elbolondították a fekete papok.

(Szünet, majd messziről szaggatott tülökhang.)

BIKÁCS (izgatottan): Hallod? A táltos tülke tároгат... (Vászoly is megmozdul fent.)

TÁTONY: Nézzed ni, hogy fülel Vászoly úr is... Vaj' mi lehet az egyikőnél?

BIKÁCS: Én nem tudom, de nem löhetik valami jó! Az espán kilopakodott éjfele előtt ötven kopjával. Aligha-nem újhítúekre vadászik.

TÁTONY: No szögények... Csak meg ne fogná mán őket!

BIKÁCS: Az öreg Zobor táltos tartja lent az újholdáldozatot... Úgy hírlett legalábbis, hogy ő fogja tartani. Vár-aljai torlók beszéltek a mult vasárnapon, hogy idefent jártak a missán. Ahogy mondták, erősen készülődtek mindenfelé, erre az áldozatra. Benedek papnak is a fülibe kerülhetett a dolog, mert az evangéliomi tanításon igen gorombált a denevérhitűek ellen.

TÁTONY: Hát te? Hogy nem mentél te le az éccaka?

BIKÁCS: Erősen bicegek még mindig. Az a kutya nyílvessző igen csúffátette a lábomat a nyáron, Kapuvárnál, mikor olyan nagyon mögkergettük a német imperátort.

TÁTONY (sóhajt): Haj aj... Ládd-é, míg az öreg isten vót az ura a magyeriaknak, ilyen szégyen nem esett rajtunk, hogy bé mert vóna ütni magyeri gypün akármi-csuda fajzat is. Akkoriban, lám, mi nyargaltuk váltig az imperátor uruszágjait. Bezzeg, miolta térdelni szorít bennünket Están úr, nem fél mán a magyeri nyilaktul senki is...

BIKÁCS (megrebben): Csöndesen légy! Gyün a pap. (A pap előlép a börtönépület sarka mögül.)

TÁTONY (tüsténkedve): Dicsértessék az Úr Jézus!

BENEDEK PAP: Mindörökké, Amen! Nem láttátok Vászoly urat valámerre?

BIKÁCS (felmutat a sétálóra): Ahol vagyon ni! A sétálón. Éjfele óta ott áll, mint valami bálvány. (A pap indul felfelé.)

TÁTONY (fojtott hangon): Még éccaka sem hagyja békén.

BIKÁCS: Mcngyen az utána mindétig, mint a szaglászó eb. (A toronyból most megszólal a toronyőr kürtje, távolabbról felel egy másik, még távolabbról egy harmadik.)

IÁTONY: Váltás vagyon, gyerünk... (Felállnak és eltűnnek a kapu alatt.)

BENEDEK (fent a bástyasétálón Vászolyhoz): Mit csinálsz itt, Vászoly úr, ilyen éccakaidőben?

VÁSZOLY (meg se mozdul): Nézek.

BENEDEK: Mit nézel, uram? Hiszen sötét vagyon!

VÁSZOLY (mogorván): Az Istent nézem.

BENEDEK (meglepve): Az Istent, Vászoly úr?

VÁSZOLY (mint fent): Azt. A magyar istent. Mastan immár tudod, mit nézek.

BENEDEK (hitetlenkedve): Ugyan! És látod a magyar istent?

VÁSZOLY: Látom. (Szünet után) Látod azt a pislákoló fényt a messzeségben? Áldozati tűz vagyon ott. Nohát ott van a magyar isten. Azt nézem.

BENEDEK: Dehát mi vagyon azon néznivaló, uram?

VÁSZOLY: Neked semmi. Nekem minden. Újhöld volt az éjtszaka. Megszólalt a táltos túlke valahol a Nyitra-parton, és én azóta nem tudok aludni. Hív az Isten.

BENEDEK: Különös emberek vagytok ti, uram. Húsz esztendeje élek ím itt köztetek, beszélem a nyelveteket, és mégsem értelek benneteket.

VÁSZOLY: Mert te másfajta ember vagy, Benedek pap. Te velencés vagy, én magyar. Te kőfalak között születél, a mi fajtánk meg a pusztai tüzek mellől való. Te nem tudod megérteni az öreg magyar isten dógait, én meg a Krisztusoddal nem tudok megbarátkozni... Akárhogy is erőlteti Están úr.

BENEDEK: Pedig én nem szűnök meg remélleni...

VÁSZOLY (belevág): Hogy én is újhitű leszek?... Azt ugyan elvárhatod, Benedek pap, te is, meg Están úr is. Még ha hőtig vasban kell is járnom!

BENEDEK: Igazán sajnálom az ilyen embereket, Vászoly úr...

VÁSZOLY: Ne engemet sajnáljál, Benedek pap! Magatokat sajnáljad. Ejsze, micsudás élet a ti életetek és micsuda örömtök vagyon tinéktek? A te istened a szomorúság és nyavalygás istene... Azt mondja néktek, hogy ezen föld a siralomnak völgye... és félelmet, siránkozást, meg korbácsot parancsol néktek... pedig az isten ragyogás, és szabad embernek jussa vagyon minden örömhöz. Az ostor szolgák meg állatok hátának való. Mégis, a ti istenetek egyebet sem tesz, mint egyre fenyeget benneteket örök tűzzel, kínnal, kárhozattal. És még azt mondjátok, hogy ő a szeretetnek istene.

BENEDEK: Ő szenvedett és megholt érettünk a keresztnek fáján.

VÁSZOLY: Érettetek? De akkor miért parancsol hát ben-

neteket odukba, meg cellákba, mint a vakundokat? Miért sajnálja tőletek az edelt, az italt, az asszonyt, az örömet? Miért csak az tetszik neki, ha térden, meg hason csúsztok előtte és vinnyogtok és reszkettek a félelemnek miatta, mint a vénasszonyok?...s még te sajnálsz engemet, Benedek pap?

BENEDEK: Per amorem Dei... pogány beszéd ez, uram!

VÁSZOLY: A ti beszédetek pogány beszéd, Benedek pap. Az én beszédem szabadnak született ember beszéde, aki visszaüt, ha megütik, mert aki nem mer visszaütni, az gyáva. A te istened gyáva isten, Benedek pap, mert a helyett, hogy visszaütött volna, megbocsájtott... Ejsze, nékem nem megbojcsátás kölletik, hanem igazság! Están úr se bocsásson meg nékem, hanem igazságot adjon. De azt nem ad, úgye?

BENEDEK: Ki tudja azt, uram, Istenen kívül, hogy mi az igazság? Az igazságot az ember nem látja, csak véli...

VÁSZOLY: Ejsze, ez egészen világos. Están úr újhitű. Hát ha az, legyen az. Nem bántja érte senki is. Én meg óhi-tű vagyok. Miért bánt hát ő engemet hitem miatt? Miért veszi el tőlem azt, amit nem ő adott? Taksony úr annyit hagyott az ő apjaurának, mint az enyémmnek!

BENEDEK: Están úr a kerál!

VÁSZOLY: Micsuda a kerál? Kicsuda a kerál? Árpád, Zsolt, Taksony, Geiza fejedelmek lettek a magyar törzsek akaratjából, a nemzetségi renden, ősi törvény szerint. De vaj' ki tette kerállá Estánt?

BENEDEK: Öszentsége, a pápa.

VÁSZOLY (indulatosan): De vaj' kicsudánk nekünk a pápa? Micsudás juss szerint teszen ő kerálokat a szabad magyarok földjén?

BENEDEK: Krisztus földi helytartója ő.

VÁSZOLY: Ezt a földet nem Krisztus adta nekünk, hanem az öreg isten, kis a táltosok Ukkónak mondanak. Ezért a földért a vérünket ontottuk. Ez a föld a miénk. Hát ide ne jöjjön parancsolgatni se a Krisztus, se a pápa. Ha Estánnak a Krisztus úgy tetszik, hát tartsa magának, de az én szállásföldemen én vagyok az úr, mert azt nékem nem adta senki is, hanem véren vette a nemzetségem és örökön úr rajta az etelközi kötés szerint. Igazság-é hát, Benedek pap, hogy szállásföldemen idegen parancsol, engem meg itten tartotok büntelen, rabul, mint valami lopót.

BENEDEK: Senki sem büntelen, uram. Pogánymódra éltél.

VÁSZOLY: Úgy éltem, mint mind az őseim!

BENEDEK: Feleségeddel ágyasságot tartottál keráli rokonságodnak gyalázatára.

VÁSZOLY: Feleségemet úgy vettem, mint mind az őseim.

Avagy ágyasságban élt hát Árpád úr, Zsolt úr és Taksony úr is?

BENEDEK: Ők nem voltak körösztények, uram. De tégedet már megszentelt a körösztnek vize.

VÁSZOLY: Hogy kicsi koromban megkörösztöltek a bizantinus papok, arról én tenni nem tudok. De Krisztust nem ismerem. Semmi közösöm vele.

BENEDEK: A köröszttség letörülhetetlen szentség.

VÁSZOLY: De ha egyszer nekem nem kell! Az én istenem a régi magyar isten, és az is marad, mendameddig élek.

BENEDEK: Heába akarlak, nem értelek uram. Kerálúr kegyelmét azonnal elnyerhetnéd. Ő az ura itten mindennek és szerető rokonod néked...

VÁSZOLY (keserűen felkacag): Szerető rokonom? (megrázza láncát) Hallod?

BENEDEK: Az a lánc lchullik rólad, uram, csak egy szavadba kerül.

VÁSZOLY: Csakhogy én azt a szót nem mondom ki, Benedek pap, mert én hazudni nem tudok. A magyar isten vitézéül születtek, mint az őseimet is, és az is fogok maradni hóttomig, akárhugyan is leszen. Mert megkevertetek itten nagyon is sokat az új isten dógával. Bolondulnak utánna egyre többen és többen. A hűtlen magyarok között azonban hívségeseknek is kölletik lenniük az öreg istenhez, apáink, nagyapáink, dédapáink és töméntelen ükkeink istenéhez, és én az vagyok, az leszek, akármicsudát beszéltek ti és akármicsudát téssen Están. (Lehorgasztja a fejét, szünet. A táltos túlké újból megszólal a messzeségben.) Haszontalan ember az, ki apáinak istenét cserben hagyja... és a magyarok között egyre több a haszontalan ember.

BENEDEK: Ilyet ne mondjál, Vászoly úr. Ez szembe van kerálúr akaratjával.

VÁSZOLY: Mondom biz én, Benedek pap, és igaz az amit mondok. Mert ugyan mondjad hát, kik az új istent imádók minálunk? Rabok, szolgák, megváltott torlók, szegény renden lévőők, meg idegen gyüttmentek. Nemzetes magyarok kevés nagyon köztük.

BENEDEK: Kerálúr is az, Vászoly úr! Meg Csanád úr is, a marosvári espán az Árpád neméből. Meg az Abanembeli Sámuel úr is az, a palatinus az egész nemzetiségével, meg még sok-sok espán. Miótátul itten raboskods, uram, a nemzetségek is egyre-másra veszik fel Krisztus úr édes igáját.

VÁSZOLY: Koncleső kerál-kutyái azok, Benedek pap. Nem Krisztus kölletik azoknak, hanem a keráli jutalom, meg az új cifraság. Járják a missákat, hajbókolnak a cifra oltárok előtt, építgetik az új templomukat, meg a mo-

naszteriumokat, de nem az új istenért, hanem döllyből, hogy ők is tudnak olyat, mint Hunt, meg Pázmán, meg Vecelin, meg a többi bajuvár gyüttmentje a kegyes Gzellának, megazután a kedvit tegyék a kerálnak, akitől mindenki fél... De bezzeg, ha egy-egy vándor táltos elvetődik a szállásukra, osztán nem látja-hallja senki is, bizony megimádtatják azt is, mert mindben siratja a lélek a cserbehagyott öregistent, akinek egyre kevesebb és kevesebb áldozati tüzet gyujtanak hűtlen gyermekei, pedig hát... De hagyjuk ezt, Benedek pap. (Legyint.) Felfordult itten a világ! Miolta Están hajói járnak a sóval a Marost, még só is csak az kap eleget, aki az ő akarata szerint imádkozik... (Most kúrthang hallatszik kívülről, amelyre rövid szünet után a toronyőr tülke felel, majd a felvonóhid leeresztésének és a kapu feltárásának zaja hallatszik, és utána vontatott kiáltás: "Jöhettek!" Ezenközben:)

VÁSZOLY: Hát ezek kicsudák?

BENEDEK: Az espán mene ki éjfele előtt ötven kopjával.

VÁSZOLY: Mi végre?

BENEDEK: A folyóparti áldókőhöz. A pogánymódra áldozó szemérmetlen denevérhitű újkörösztýéneket megfogdosni.

VÁSZOLY: Ezt tette az espán? Úgy látszik Están úr már a magyarival maratja a magyeriakat az új hitnek miatta! Krisztustok parancsolja ezt is, úgy-e pap? (indul lefelé a lépcsőn a várudvarra, a pap utána.)

SEBŐS nyitrai ispán (lőháton beléptet a várkapun, utána kopjás viézek lovagolnak, férfiakat, asszonyokat, gyermekeket és egy táltost terelve. Amint Vászolyhoz és a paphoz ér, Sebős megállítja a lovát, leszáll, majd egymásután lórólszállnak az emberei is. A lovakat elvezetik, a foglyok, meg néhány kopjás az udvaron maradnak): A luvakot csapjátok ki, hé!... (Ha a lovasok bevonulása nem oldható meg, a menet gyalog jön be a kapun, mely esetben Sebős a kapuból kiáltja hátra a fentieket.) Dicsértessék a Magasságbeli, szentatyám! Minden jól, Vászoly úr! Ugyan korán felkeltetek!

VÁSZOLY (haragosan): Vót istened ezeket a szegényeket megfogdosni, Sebős espán? Hát nem csigázzák őket eleget Están úr gyüttmentjei?

SEBŐS: A kerál parancsolatja ez, Vászoly úr!

VÁSZOLY: Szabad magyeriak felett nem rendelkezik a vár-espán, Sebős úr!

SEBŐS: Kerálúr népe ez, Vászoly úr! Körösztýén torlók, meg jobbágynépek ezek, nem nemzetségi urak!

VÁSZOLY: Úgy? Tán a táltos is a kerál népe vajjon?

SEBŐS: A táltosokat megfogdosni rendeli a kerál törvénye,

ha keráli birtokon taláztatnak. Zobor táltost Nyitravár környékén találtam.

ZOBOR (dacosan): Ukkó törvényét tettem, espán!

SEBŐS (ráordít): Ezen a földön a kerál törvényét költetik tenni, nem Ukkóét! Erről a földről kiharancsolt tégedet a kerálúr rendelkezése. S ha mégis ide merészteltél jönni, az a te bajod. Mert a füleidet nem viszed el innét!

ZOBOR: Vaj' lopó vagyok-é hát, hogy fülcmet akarod le-metszeni?

SEBŐS: Azt én, Zobor táltos, Están úr rendelése szerint, mert te valóban lopó vagy. Füledet veszejtet te is, meg a báránykáid is. (A rabok hirtelen siránkozásba törnek ki.)

EGY ASSZONY (leveti magát Sebős lába elé): Kegyelmezz, espán úr, kegyelmezz. Legalább a gyermekeknek!

SEBŐS: Tágulj innét, vén szipirtyó!

VÁSZOLY (odakiált a raboknak): Vagyon-é közöttetek nemzetes magyarai?

EGY HANG (szünet után): Szegény torlók, meg jobbágyok vagyunk, uram!

VÁSZOLY (Sebőshöz): Hát akkor tülem viheti őket a fene. Zobornak azonban baja ne essék!

SEBŐS (szilárdul): Már pedig nem leszen másképpen, Vászoly úr! A kerál törvényit én által nem hágom!

VÁSZOLY (indulattal): Rám figyelmezz, espán! Ha ezen embernek baja esik, megbánod majd te is, meg a kerá-lod is egyszer!

SEBŐS: Vászoly úr, ügyelj a szódra! Kerálurat fenyegetted!

VÁSZOLY: Sebős espán, én elmondtam a mondómat!

SEBŐS: Nem félek a mondódtól, Vászoly úr, s azonképpen nem fél a kerál se! Úgy leszen, amint mondtam. (A kopjásokhoz) Vigyétek őket! (A kopjások terelni kez-dik a siránkozó népet. Vászoly komoran néz utánuk.)

EGY HANG (messziről): Kaput nyissatok, hé!

TORONYŐR (fentről): Kicsudák vagytok?

EGY HANG: Tiszaháti nemzetségek nagyjai vagyunk! Vászoly úrhoz jövének!

TORONYŐR (megjelenik az udvarra nyíló toronyablak-ban): Tiszahátról való nemzetségi urak kérnek bébo-csájtást.

SEBŐS (mint aki nem hisz a fülének): Kicsudák?

TORONYŐR: Tiszaháti hadnagyok.

SEBŐS (pillanatnyi szünet után): Hányan vannak?

TORONYŐR: Úgy tízen lehetnek.

SEBŐS (inkább magának): Tiszaháti hadnagyok? ... Nyit-rában? Vajjon mit akarhatnak? (kiált) Eresszétek le a dobogót!

BENEDEK (miközben a híd leercsztésének zörejei hallat-

szanak): Hugyan kerülnek ezek ide a Tiszahátról?

SEBŐS: Nem kicsiny dolognak köll lennie, ha annyirúl idáig törődtek!

BENEDEK: Téged keresnek, Vászoly úr... De mivégre vajjon?

VÁSZOLY (nem felel, csak néz a kapu irányába, ahol éppen belovagolnak Emőd, Öcsöd, Kál, Csáth, Zsedény, Bod és a fiatal, mintegy tizcnotéves Vatha, meg három-négy lovas.)

EMÖD (fején elpiszkolódott, véres kötés, lórólszállás közben): Minden jót, Vászoly úr! Néked azonképpen, espán! Meg néked is pap.

VÁSZOLY: No, nézd csak, ez meg Emőd hadnagy! Isten hozott benneteket! És lám, Öcsöd úr is itt vagyon! Meg Bod apó! Meg a többiek! S ez a legényke ki volna? (Vathára mutat.)

ÖCSÖD: Vatha ez Vászoly úr, az én fiam.

VÁSZOLY: No, derék egy hajtása a bellusi hadnak... Hozzám ügyekeztek, hallom. Vaj' mi ügyetek lehet egy szegény rabbal?

KOPJÁS (visszajön): Egybetereltük őket, uram. Kezdejük a lefülelést?

SEBŐS: Megyek én is! (A vendégekhez:) Tüstént jövök vissza, csak egy kicsi végeznivalóm vagyon. (A kopjással el.)

EMÖD: Micsuda fülelés vagyon itt?

VÁSZOLY (komoran): Újhold áldozat volt az éjtszaka...

EMÖD (mint aki megértette, sötéten): Úgy!... Mi is panasszerrel vagyunk, Vászoly úr!

VÁSZOLY: Panasszerrel? Nálam? (mutatja a bilincseit) Eltévesztettétek az utat, Emőd hadnagy! Ez Nyitra, nem Fehérvár!

EMÖD (dühösen legyint): Ottan már valánk, Vászoly úr, s nem végeztünk néhány kegyes szón kívül semmit is. Dolgunkvégezetlen mentünk haza. Néhány napra rá hazajött azonban apjaurához ezen legényke, aki már jó ideje a kerálszálláson élt és oskolázott az új szokás szerint Fehérvárt, s mondott egyetmást, amiket tudnod kölletik. Azért jövének most ide hozzád, uram.

VÁSZOLY (komoran): Hallgatlak, Emőd úr.

EMÖD: Úgy hat héttel ennekelötte történt, hogy asszonyaink és leányaink viganlakozásra indultak a Tenyő-had szállására. Beő hadnagy adta el a leányát egy Tákos nembéli veőlegénynek s a lakodalomra meg volt híva az egész Tisza-környék. Az asszony nép egy héttel hamarabb indult, s mikoron Keve alatt mentek, a kevei német espán, meg a kevei fekete papok körülkapták őket egy csomó kopjával és körösztlő víz alá verték mind-

nyájukat az új isten házában, Kevén. (Indulattal) Kopjanyéllal verték a szabad magyeriak feleségeit, Vászoly úr!... Mikoron másnap az asszonyok hazaszégyenkeztek, mi legott rámentünk az espánra, Kevén, de elnyomtak bennünköt. Halál is esött, én is kaptam egy vágást a fejemre. Elmentünk osztán, úgy, ahugyan valánk, Fehérvárra, panasszerre.

VÁSZOLY: És a kerál?

EMÖD: Éppen Konrád imperátor követei jártak Fehérvárott. A nyári vereség után jöttek békesseget tenni, s a magyeri kerálnak nem volt ideje a magyeri panasz számára. Úgy látszik, minékünk már mindent le köll nyelnünk a gyüttmentektül.

VÁSZOLY: Dehát miért mondjátok ti ezeket énnékem? Mit tudhatok én ebben cselekedni? Rab vagyok magam is immáron hat esztendő óta. Énhozzám bizony heába jöttetek! No, pap, mit szólsz mindezekhez?

EMÖD: Sort tartsunk, Vászoly úr. Van még más mondónk is!

KOPJÁS (jön): Az espán izeni, hogy gyere tüstánt a rabokat megimádatni, Benedek pap!

BENEDEK (kelletlenül): Megyek. Hozzd elő a köröszöt a kapellából! (Tétován el.)

EMÖD (utána néz): No, jobb is, hogy elment. (Vászolyhoz, Vathára mutatva:) Ez a legénke több, mint esztendőn által ott élt a kerálszálláson a megboldogult Emerik úr mellett...

VÁSZOLY (meghökkenve): Megboldogult?... Emerik?... Dehát mikoron? Hugyan?... Miért...

EMÖD: Héj, Vatha öccs, álljál csak ide s beszélj meg Vászoly úrnak mindeneket!

VATHA: Vadászni valánk, uram, Kisasszony havának elsőjén. Vendégünk vala Fehérvárott, Henrik úr, a római imperátor fia. A békekérő követekkel jöve apjaura képihen s Emerik úr vadászatot rendelt mulattatására. Azon napon vala ez éppen, mikoron apámuraimék panasszerrel jártak Fehérvárott. Dúvadra volt hajtás s kint vala velünk a velencés Péter úr is, Emerik urunk rokonbátyja, aki anyjával, hugával Fehérvárott lakik egy idő óta, hogy apjaurát elkergették a dózsei szék-ből a velencések, amint ezt tám tudod is, uram. A második hajtást tettük, mikoron Emerik úr előre ugratott Velencés Péterrel együtt, aki a nyomában volt és akkoron történt. Egy bokornál hirtelen ledöntötte Emerik úr lovát egy vadkan. Ahogy zuhant vala, Emerik úr lába a lú alá szorult, a fércg meg rájuk. Rettenetes vala az, uram!...

VÁSZOLY: S nem volt ottan senki, aki segítte volna?

VATHA: Én úgy nyíllövésre lehettem mögöttük, rohantam is sebös vágatásban, de mire odaértem, vége volt. Az egész belsőjét kifordította a kan. (Kirobbanva) Hanem Velencés Péter ott vala mellette. A féreg elsőben a luvat marcangolta s hogy szegény Emerik úr küszködött, úgy vette észbe. Jó idő elmúlt, míg a lú után őreá rontott a kan. S Velencés Péter meg sem mozdult, csak ült a nyeregben előrehajolva és nézte a küszködést... Pedig megmenthette volna Emerik úr életét... csak-hogy nem akarta!

VÁSZOLY (izgatottan): Ki mondotta ezeket tenéked?

VATHA: Senki sem mondotta. Ennen két látó szememmel láttam.

Szünet

VÁSZOLY (rekedten): És mi lett Velencés Péterrel?

VATHA: Semmi.

VÁSZOLY: Hát nem tudja ezt Están úr?

VATHA: Nem tudja, uram. Azolta nem enged magához senkit is. Engement különben is haza parancsolt men-nem apámuram a kevei marakodás miatt Fehérvárrúl, mikoron ott valának Emőd úrral. Én ugyan megbeszéltem ezen dolgot a nádorespánnak, ő azonban nem hitte el. Rosszul láttam, azt mondta. Pedig én nem láttam rosszul, hiszen, mint mondtam, alig egy nyíllövésnyire lehettem csupán. Velencés Péter csak akkor ugrott le lováról, mikoron odaértem. Megakadott lába a kengyelbe, azt mondotta.

VÁSZOLY: Hátha csakugyan megakadott?

VATHA: Nem akadott meg, uram. Azt látnom kellett volna, mert akkor küszködött volna a lábával Péter úr. De csak ült a nyeregben, figyelte a küszködést és várakozott. Vászoly úr! Figyelmezz reám! Velencés Péter a magyeri trónusra vetette a szömit!

VÁSZOLY: Bolondokat beszélsz, Vatha öccs!

VATHA (keserűen): Héj, nem hiszel nékem te sem, uram, pedig... Tudod-é, uram, hogy kerálúr bé akarta venni a Konrád imperátorral tett kötésbe, hogy Péter úr kapja vissza apja uraságát Velencében, ahol mastan az imperátor az úr, de Péter úrnak nem kellett a velencei uraság. Pedig dús Velence urának lenni nem csekélység!

VÁSZOLY: Hát ezt meg kicsuda mondta néked?

EMÖD: Széltiben beszélük ezt Fehérvárott, Vászoly úr! S ezért jöttünk mastan mi ide. Valami mastan történni fog. Vászoly úr, résen légy! Están törvényes utóda te vagy!

ÖCSÖD: Tegnap, valamivel delelő előtt, hogy elértük a Dunát, túlról valami csapat készülődött éppen az általjövetelre, s Zsadány öccs mondja, hogy a kerál zászlóit

latta a kopjavégeken. Úgy érzem, azok ide ügykeznak.
VASZOLY: Emerik hát megholt... S a velencés veszejtette el. Lám, mégis van hát bűnhődés...

EMÖD: Te vagy mastan immár a magyeriak reménysége, Vászoly úr!

VASZOLY: Ha vagyok még a törvénynek és igazságnak böcsülete a magyeriakban, eddig is én voltam.

VATHA: Ejsze, Emerik úr derék egy vitéz volt, uram, és tenéked a rőkonőccsőd vala!

EMÖD: Imé, megbeszéltünk néked mindeneket, Vászoly úr, s ímhol már megyünk is, mert Dömös úrnak is hírt akarunk adni s nem akarunk a kerál kopjáival találkozni. Imé, jó az espán is immár. (Az érkező Sebőshöz) Soká elmaradtál, Sebős úr, s mi bizony már indulóban vagyunk.

SEBŐS: De mán olyat csak nem tősztok tám? Hát mán csak akad tám valami enni-inni való Nyitrában!

EMÖD: Majd azt máskor, jobb időben, Sebős úr. Igen sajnáljuk, de mastan erősen sietünk, mert napszálladatra Dömösön kell lennünk. Nyittasd ki a kaput, mert ímmáron megyünk is. (Nagyon távolról kürtszó hallatszik.)

TORONYŐR (megjelenik az ablakban): Kopják közelednek errefelé, espán. S mintha a kerálúr zászlóit látnám a kopjavégeken.

ŐCSÖD (Összenéz a többiekkel): Mondtam, ugye?

EMÖD: Hát mi meg indulunk. (Felkiált a toronyőrhöz:) Nyissál kaput, hé! Minden jót, urak! (Kezet fog Vászollyal, kezel a többi is, azután lóra ugrálnak és indulnak.)

SEBŐS (némi méltatlankodással): No, ezek sebösen elszaladtak!

TORONYŐR (fentről): A dobogót felhúzássam, uram?

SEBŐS: Fel.

Szünet

BENEDEK: Igen elgondolkodol, Vászoly úr.

VASZOLY: Vagyon min, Benedek pap. Emerik úr megholt.

BENEDEK: Emerik úr? Megholt? Per amorem Dei, mikor? Hogyan?

VASZOLY: Vadászaton. Ezen hó elsőjén.

SEBŐS (elszörnyedve): Ez rettentő dolog, uram. De hiszen nem hírlett, hogy valami nyavalyája lett volna!?

VASZOLY (rekedten): Vadkan ölte meg. (Dörmögve:) Meg még valaki.

SEBŐS: Tám ennek miatta jön most a had is. (Odakint harsányan megszólal egy kürt.) Már fújják is a kőrt! (A toronyőr kürtje felel.)

EGY HANG (kívülről): Kaput nyissatok a nádorespánnak!

SEBŐS (némi izgalommal): A nádorespán jó... (A kapu felé siet.)

BENEDEK (ugyanúgy): A nádorespán. Vaj' micsudát akarnak itten?

VÁSZOLY: Sámuel úr maga jó. Ugyan micsuda hozta ide, az isten háta mögé? Ez valami nagy dolog lehet...

(A kapun kíséretével belovagol a nádor.)

ABA SÁMUEL: Békesség ezen kastellumnak. A magyar kerál érkezik általam!

SEBŐS (meghajol): Légy üdvözölve Están úr várában, Sámuel úr! Sebős határszéli espán minden várnépével várja a kerál parancsoló szavát!

ABA SÁMUEL (leszáll a lóról): Minden jót, espán. Mi ujság vagyon?

SEBŐS: Nyitrában nemigen termik ujság, Sámuel úr. Hanem halljuk, Fehérvárott igen szomorú ujság vagyon. Emerik úr...

ABA SÁMUEL: Bizony, szegény kisurunk meghala három héttel ennek előtte... (A távolban álló Vászolyhoz siet:) Adjon Isten minden jót, Vászoly úr!

VÁSZOLY (ellenségesen): Isten?... Melyiket gondolod, nádorespán?

ABA SÁMUEL: Vászoly úr, Vászoly úr, te még mindig a régi vagy. Pedig a kerálúrnak hozzád küldött és ...jót hoztam néked.

VÁSZOLY: Nékem? Jót? A keráltúl? (Felkacag.) Itten valamicsuda tévedésnek köll lennie! ... Aztán vaj' mi lenne az, mit hoztál, nádorespán?

ABA SÁMUEL: Szabadulásodat hozom, Vászoly úr.

Szünet

VÁSZOLY (rekedten): Nem hiszek benne, nádorespán.

ABA SÁMUEL: Sebős úr, egy epistolát hoztam néked a kerálúrtól. Itt vagyon, olvasd meg! (Tekercset vesz át kíséretének egyik tagjától és átnyújtja.)

SEBŐS (Feltöri a pecsétet, belenéz és átadja a papnak): Olvassad a böti, pap!

BENEDEK (olvas): Hívünknek, Sebős határszéli espánnak keráli hajlandóságunkat! Minekutána Krisztus úr kifürkészhetetlen akaratja felejthetetlen fiunkot, Emerikus urat elvenni rendelte mitőlünk, az ki mellett másik férfiú utódunk nem vala, keráli szónkkal és akaratunkkal rendeljük, hogy tisztas fogolyként reádbízott öcsénket, Vászoly urat az Árpád neméből, a máj napon Nyitra várából kiengedni ne késlekedjél, s néki illendő kíséretet rendelni el ne mulasszál. Kelt Fehérvárott, keráli székhelyünkön, az Úrnak ezerharmincegyedik évében, Kisasszon napján... S itt a kerálúrnak pöcsétje vagyon (mutatja).

(Szünet, mindenki Vászolyt nézi.)

VÁSZOLY (hosszú hallgatás után): Szabad vagyok ímhát!

ABA SÁMUEL: Szabad vagy immár Vászoly úr. És nemcsak szabad, hanem szavammal izeni néked a kerál, hogy a fehérvári szállásának kapuja nyitva vagyon előtted. Miolta szegény Emerik úr megtért őseihez, egyedül érzi magát öregségében és rokoni szív dobbanására vágyakozik.

VÁSZOLY (keserűen): Egyszóval jó vagyok néki immáron én is!

ABA SÁMUEL (feddően): Kerálúr atyai szive megnyilatkozott előtted. Vess ki szívedből mastan immár minden haraguvást, amint kerárod is megbocsájtott néked és siess udvarolására rokoni szívvel, jobbagyi hívséggel.

VÁSZOLY: ...rokoni szívvel, jobbagyi hívséggel... (felkacag) Kezemen-lábamon bilincse nyomával, amelyeket hitem védelméért rokoni szívvel veretett rám hat hosszú esztendőkkel ennekelőtte... Hát jól vagyon, nádorespán, mondjad meg uradnak hogy ha majd szegény feleségemet meg három árva fiamat megöleltem otthon, elmegyek hozzá Fehérvárra, rokoni szívvel... (nyomatékkal) jobbagyi hívséggel és körülnézek majd egy kicsínyt ott a fehérvári kerálszálláson... Hé, kovácsok! Ide gyertek mastan és verjétek le rulam ezt az átkozott rokoni vasat! Mihályfia Vászoly, a magyeriak kisebbik ura Árpád úr neméből...szabad!

(F ü g g ö n y)

MASODIK FELVONAS.

Szin: István király székesfehérvári palotájának tágas előcsarnoka. Hátul középen főbejárat. A csarnok kőballusztráddal leválasztott hátsó tele egy lépcsőfoknyival mélyebben fekszik, mint a nézőtér felőli rész. A ballusztrád közepén megszakad, ott mintegy másfél méteres szélességű lejárát van a hátsó traktusba, amelybe jobbról is, balról is boltíves folyosó torkollik. Az első traktusba jobbról is, balról is, nehéz függönyökkel takart ajtó szolgál. Az első traktus ballusztrádok által képzett jobb és bal sarkában díszes kőpadok, közepén nehéz, alacsony asztal, felette a mennyezetről lelógó ámpolna ég. Hátul a főbejárat jobb és bal oldalán nagy román ablakok. Késő este van, a csarnok homályos, csak a lépcső két oldalán elhelyezett díszes fáklyatartókban égnek a fáklyák és az asztal felett lógó ámpolna világít. A lépcső két oldalán, lent, szoborszerű mozdulatlansággal áll két bajor páncélos. Az asztal mellett, az ámpolna fénykörében nagy karosszékekben, betakargatva ül István. Háta mögött párnák. Egyik lába zsámolyon nyugszik. A király beteg. Mellette Gellért áll, a marosvári püspök.

Idő: 1033.

ISTVÁN (hangja a beteg emberé): No, vaj' milyen szerrel jártál külföldön, Gérardus pispek?

GELLÉRT: Hát bizony nem végig jóval, Kerálúr.

ISTVÁN: Hallani akarom mindeniket. Űlj ide mellém. (Helyet csinál a zsámolyon.)

GELLÉRT (leül, vizsgálgatja a király arcát, szünet után): Rossz a színed, Kerálúr, nagyon rossz. (Gyengéden:) Beteg vagy, Uram?

ISTVÁN: Beteg vagyok, pispek. Csoma kínoz nagyon. Meg — tudod pispek — a hatvanhat esztendő. Pihennem kellenék, Gérardus, öreg vagyok már nagyon, teli vagyok bajjal, végeznivalóval az uruszág s nincsen, aki felváltana. (Csüggedten:) Magam maradtam teljesen. Vászoly úr makacson a pogány nótát fújja s kétségbe kell esnem, hogy mi leszen itten, ha béhúnyom a szememet... (Szünet.) No, mondjad a számadásokat, Gérardus.

GELLÉRT: Nagy a szorongattatásom nékem is, Kerálúr...

De hadd kezdjem előlről. Elsőnek János pápa dógát beszélem meg. Hogy sort tartsak.

ISTVÁN: Hallgatlak.

GELLÉRT: A pápa úr szövetségével már megint baj van, Kerálúr! Az imperátor újra igen szorongatja az investitúrának miatta s erősen kellenék nékie minden támogatás, de nem mer a magyarok újsütetű körösztységére hagyatkozni. Te öreg vagy már, uram, nem harcra való, és sehugyanse tetszik nékie a Vászoly úr öröklése. Mióta szegény Emerikus meghala, Rómában erősen tartanak a pogány örökösztől. Bárminő változás az imperátor malmára hajtana a vizet. Szívesen bévonulna ide védeni a körösztyn hit ügyét s a pápa úrnak is őt köllének támogatnia...

ISTVÁN (sóhajt): Nehéz ügyem ez nékem is, pispék. De hát... hogy az Úr elvette Emerikust, nincsen más örökös Árpád úr vériből, csak Vászoly úr...

Szünet

GELLÉRT: Már pedig valakire, másra köllének bíznod a magyarok koronáját, Kerálúr, mert gyülekezik a zivatar nyugat felől!

ISTVÁN: Gérardus... harmincöt esztendő után még ma nap sem ösméred eléggé a magyarok fajtát. Sok mindenedet meg lehet véle cselekedni szép szóval, szigorúsággal, de ládd az ősi szert ím állják mind szakadtig. Hiszen tám emlékezel még Koppány úr ügyére? Ha akkoron Krisztus úr dolgát nem nézem, enmagam is retiráltam volna, mert az ősi kötés jussa az övé vala. Azt véltük, elcsendesednek a dolgok későbbet s ha szétugrasztyjuk a törzseket, elmúlik a háborodás. De ládd a nemzetségek nélkül kerált tenni nehéz dolog. A nemzetségek pedig, legyenek bármelyik hiten is, Vászoly mellett vannak, mert Árpád vére ő, és az ősi rend alapján utánam ő következik.

GELLÉRT (sóhajt): Tudom én ezeket, Kerálúr, és a baj igen nagy. Akár el se soroljam hát a pápa úr conditiót.

ISTVÁN (fáradtan): De csak mondjad, pispék...

GELLÉRT: Konrád imperátor nem maradt tétlenül a talvelyelőtti vereség óta, és nem adta fel a római imperátorok hűbérúri jussát sem. Sebesen kiegyezett Ulrikkal és Miciszlávval, így Prága meg Krakkó már megint őt uralja. Az imperátornak nem volt ez nehéz, hiszen a lengyel herceg tartja veled a családi haragot, a cseheknek meg sehogyse tetszik, hogy Konrád úr kapuvári futása óta a Morvaelvén a te espánjaid szedik az adót. Eképpen megerősödvén az imperátor mégjobban szorongatja Öszentségét és mivel János úr erősen fél egy ma-

- gyeri változástúl, nem igen merészel ujjat húzni vele.
- ISTVÁN: Igen keserű dolgok ezek az én számomra, Gérardus pispék.
- GELLÉRT: Pedig még vagyon hátra is, Kerál. Velencében sem jobb a dolgok rendje. Miolta sógorodat elkergették, erősen megváltozott a széljárás ott is. Flabiano Domo-kos tartani akarja a dózséi széket mindenáron s két vasat is tart a tűzben. A jobb szeme délnek, a bal meg északnak kacsingat. Ő is Konrád úr felé köllegeti magát, s közben, lesi, hogy mit tesz a német barátkozás ellen a pápa... Héj, Péter herceg nagyon elrontotta a magunk dógát, amikor nem ült bele két évvel ennek-előtte apjaura székibe, ahugyan szeretttük volna.
- ISTVÁN: Azt mondd, hogy Flabianó dózse egy követ fú az imperátorral?
- GELLÉRT: Még tám nem, de ahugyan Rómában mondják, ha a pápa úr le nem inti, a kötés bizonyos lészen. Ami még számunkra azért is sűrű hiba, mert a horvát kerál mindig Velence nótáját fújja.
- ISTVÁN: No és mit mond mindezekhez János pápa?
- GELLÉRT: Öszentsége egyedül vagyon. Segítség nélkül nem merészel az imperátorral ujjat húzni.
- ISTVÁN: Ejsze megírtuk, hogy mellette vagyunk!
- GELLÉRT: Öreg vagy már, Kerálúr, és beteges. Rómában azt latolgatják, hogy mi lészen, ha a szemedet béhúnyod? Vászoly úrnak nem kölletik a pápa, és a Szent-szék teljesen magára marad kenyértörés esetén az imperátorral szemben. Pápa úr csak az esetben száll szembe az imperátor követelődzésével, ha a magyarok trónusán keresztény lenne az utód.
- ISTVÁN (sóhajt): Dehát ilyen nicsen, Gérardus, miolta Emerikus megholt.
- GELLÉRT: Nincsen más, hancmha Péter úr. Anyja révén Árpád unokája ő is.
- ISTVÁN: Ilyet számításba venni, pispék, nem löhetik, amíg Árpád úrnak férfi ágon utóda vagyon. Péter öcsénket nagyon szeretjük. Fiunk feletti szomorúságunkban nagy vigasztalásunk vala ő nekünk. Éppen pápa úr megnyugtató végett a keráli hadak főparancsolója is ő lett tegnap óta. Megvagyon íranta minden atyai hajlandóságunk... de a magyarok nemzete székibe ő nem kerülhetik.

Szünet

- GELLÉRT (lassan): Bizantinumban is Péter urat szeretnék a magyarok trónussára. Konrád imperátor hűbérúri követelőzéseit a magyar koronával szemben ott is nyugtalanul nézik. Péter úr apjaura nem tétlenkedett a bizantinumi száműzetésben. Vászoly úr híre nyughatat-

lanságot költ mindenfelé. A nyargalások újra kezdésétől félnek.

ISTVÁN: Bizony, Vászoly úr roppant nagy gondom nékem is. Két álló esztendeje szüntelenül azért imádom, hogy szállana reá Krisztus úr milosztja, mert én beteg öreg ember nem tudhatom, mikoron jön el az órád... Hidd el, pispok, két esztendeje aludni sem alszom, mert váltig azon töprenkedem, mi leszen ezen uruszággal, ha béhúnyom szememet. Ha ide visszatér a pogányság s újrakezdődnek a nyargalások, mindenki elfordul tőlünk s Konrád imperátornak könnyű dolga leszen... (Vászoly megjelenik a hátsó traktusban.)

GELLÉRT (sietősen): Imhol jön Vászoly úr. Négy szem közötté jobb leszen beszélned nékic, Kerálúr, én hát megyek. Dicsértessék a Magasságbéli!

ISTVÁN: Az Úr légyen veled, Gérardus. (A püspök el.)

VÁSZOLY (közben felér az első traktusba, megáll és utánanéz a távozó Gellértnek): A jámbor pispok orra úgy látszik nem bírja a pogányszagot...

ISTVÁN: Ül le Vászoly öccs, beszédem vagyod veled.

VÁSZOLY: Nékem is, Están úr! De nehogy téríteni akarjál megint!

ISTVÁN (vizsgálgatja): Mondjad, Vászoly öccs, pogányságod dolgában nem fordultál meg még mostanig sem?

VÁSZOLY: Jól véltem, hogy téríteni akarsz. Pedig hát heába teszed ezt, Están úr!

ISTVÁN (egy sóhajjal, inkább magának): Heába imádom hát szakadatlan...

VÁSZOLY: Hogyha evégből imádsz, heába imárod akár-melyik istent is. Nékem a ti istentetek nem kölletik, Están úr!

ISTVÁN: Nem kölletik... az nem kölletik, ki annyira szeretett mendannyionkat, hogy szenvedett és megholt érttünk a kereszten...

VÁSZOLY: Ha magyeri istenné akart volt lennie, akkor rosszul cselekedte.

ISTVÁN (megbotránkozva): Vászoly!

VÁSZOLY (türelmetlenül): Nézzed, Están úr, néked istened, nékem nem. Te tiszteled, de minek tiszteljem én, ha egyszer nékem nem istenem?

ISTVÁN (áhítattal): Ő az egyedül igaz isten, mindenki istene. A tiéd is, akár akarod, akár nem. S mend a magyeri népé, akár akarja, akár nem. Az istent nem választjuk, mint a fejedelmet, az isten volt, van és leszen és ő a kerál, akár ösmerük, akár nem. Te nem ösmered, Vászoly öccs, de azért csak istened néked is. Vajjon, ha valamelyik fiad elkezdené hirdetni, hogy az ő apjaura nem te vagy s ezt ismételné csökönyösen egyre, igaz volna ezen dolog?

VASZOLY: Az én fiaim ösmerik apjukurokat.

ISTVÁN: Ládd, Vászoly öccs, te nem ösmered a mennyei atyát, ez az egész. Mikoron Levénta fiad még egészen kicsin jószág vala, nem ösmert tégedet. De azért, hogy nem ösmert, csak apjaura voltál, úgye?

VASZOLY (türelmetlenül): Nehéz beszéd ez énnékem, Están úr! Ne zaklass ezzel engemet, az én fejem ezt nem tudja bévenni.

ISTVÁN: Szíved nem tudja bévenni, Vászoly öccs, s igen erős gyötrelmemre vagyon ez nékem... (melegen) Vászoly! Fiam! Egyetlen rokonom az apák rendjén, s a magyeriak trónussának örököse te vagy őseink kötése szerént. S nagy búban epedik az én öreg szívem, ha arra gondolok, mi lészen itt Krisztus úr zsenge vetéseivel, ha béhunynom szememet...

VASZOLY: Krisztusod vetésit sajnálod? S apáid istenének vetésit nem sajnálod? Ukkó úrét, aki ide vezette népét és itt gyönyörűséges földet adott vala néki? A magyeriakat nem sajnálod gyüttmentek hatalma alá adni?

ISTVÁN: Idehallgas, Vászoly öccs! (ércesen) Én Árpád úrnak tiszta vére vagyok és vagyok olyan magyeri, mint akárcicsuda is a magyeriak közül. Vaj' azt véled-é, hogy én tám nem érizem azt mit ti kívántok?... Hogy az áldótüzek egymás után kialusznak a pusztákon meg ligetekben, hogy a táltosok túlőkszava egyre ritkul, egyre halkul, ebben vagyon valami szívfájdító szomorúság, mint a hullongó falevéiben is vagyon, de abban, hogy az áldótüzek kihűlt üszkei felett munka indul, nem nyargalás, hogy kenyér termik, meg magyeri vitézeknek idők mulását befogó láncolata indul... hogy a ködös hajnolokon tutuló túlőkszó bánatos bugása helyibe nóta kél, meg kaszáknak vidám pengése, ebben diadal vagyon, ígéret, élet, jövőndő... magyeri évszázadok szakadatlan sora. Fejedelmi vér vagy, s néked is látnod köllenék az utat. Mert értsed meg Vászoly, az új isten szava az itteni dolgokra tanítja a magyeri népet, az itteni dolgokra, az új föld dolgaira, amelyekben az élet vagyon elrejtve, Ukkó dolgai a regés régi világba való dolgok, a nagy folyók vidékére való dolgok, ahunnan dédapáink ide jöttek. Ukkó dolgaiba a halál vagyon elrejtve, harc és pusztulás a nyargalásokon, már pedig a magyeri gyermekek élni akarnak... Ó Vászoly öccs, ...hugyan mondjam meg néked az uruszág dolgait, ha egyszer szemeid nem úgy látnak, mint az én szemeim... Ládd, Konrád imperátor, meg a többi szomszédok úgy lesik ezen gyönyörűséges darab földet, mint az éhes toportyánok. Ezeknek ellenében védekezni csak külső segítséggel meg mend a magyeriak összemarkolása által lehetik. S a magyeri népet összemar-

kolni... rettentő munka, Vászoly öccs! Kerálnak lenni ezen nép felett rettentő teher...

VÁSZOLY (rekedten): Én nem akarok kerál lenni. Én fejedlem akarok lenni az ősi kötés szerént a nemzetségek akaratjából.

ISTVÁN (visszaroskadva az eredeti fáradt hangba): Az nemzetségekre bízna hatalmadot, Vászoly? A nemzetes magyarok hűsége olyan, mint a hitők. Azoknak csak egy istenök vagyon, a magok urasága. A nemzetes magyarokat szeressed, Vászoly úr, őrizzed és istápoljad őket, de magad és az uruszág sorsát reájuk ne bízzad, mert mend ez uruszág sírgödörét ászod meg vele. Ha ezen népet vezetni fogod, Vászoly öccs, magános magadban maradsz közöttük, mint amilyen magános magyarivá én lettem harminchat hosszú esztendő alatt. Ha ezt a népet vezetni fogod, Vászoly öccs, csak magadra számítsál, senki másra is, mert ezen nemzetben mindenki keveset tud, mégis mindenki mindent jobban akar tudni, mint te, s hatalmad csak a kardod hegyéig fog érni. Pedig ezen népnek csak egyetlen útja vagyon és ezen út nem az, amelyen a nemzetes magyarok gusztusosk megyen. Nézzél túl a gyöpükön. Körösztýén népek erdeje veszen körül minket. Körösztýén a világ körös körül mindenfelé. Véled, hogy pogány erkölcs meg tud maradni e földön? Véled, hogy ezen nép egymagában elegendő mindenki ellenében? Pusztulást hozol erre a népre, ha pogánynak hagyni akarod!

VÁSZOLY: A pusztulás Krisztussal jöve. Árpád, Zsolt, Taksony és Geiza is Ukkóhívők voltak és Ukkóhívő vala mend a magyar nép. Mégis uralta minden Krisztushívő uruszág őket. Mert nyilaikat az öreg isten irányította, aki hatalmas urunk vala minékünk üdőtlen üdőkön keresztül, míg csak hűtlének nem lettünk hozzá mikoron te elszakadtál tőle az idegen isten kedvéért. (Felemeli a hangját) Ellenség hada nem tiporta ezen földet, míg Ukkó úrnak szólt itt az áldozat, hanem mink nyargaltunk minden földeket. És miolta a gyalogistént idehozták a fekete papok, meggázolta ezen földet lengyel is, német is! (Kescrűcn) De lehet-e ez más-ként, ha egyszer a magyar seregeknek idegen fattyat ültetnek a nyakára? (Szilajon) Miérte tetted ezt Están úr?

ISTVÁN: Világosabban beszélj, Vászoly öccs!

VÁSZOLY (ingerülen): A magyar seregek élire Velencés Pétert tetted tegnapon, pedig mend ezen földön előbbvalóságban te utánad én következem!

ISTVÁN (védekezve): Péter úr vitéz és bátor ember. S a hadnagyságot is érti.

VÁSZOLY: A hadak dolgát magyar embernél senki jobban

nem értheti. A hadak dolgát én is értem. Én is magyar vagyok, míg Péter idegen.

ISTVÁN: Vér a vérünkből. Unokaöcséd néked is.

VÁSZOLY: Velencés ő, Están úr, nem magyar. Semmije sem magyar. Még a szónkat is idegenül ejti.

ISTVÁN: De... körösztén!

VÁSZOLY: Úgy!...Néked hát elébbvaló a körösztén, mint a magyar...Hát azt tudod-é, Están úr, hogy tennen fiadnak gyilkosát tetted meg gazdául a keráli seregek felett?...

Szünet

ISTVÁN (kínlódva felemelkedik): Mit mondottál, Vászoly öccs?

VÁSZOLY (kegyetlenül): Azt, hogy Velencés Péter tétlenül ott állott fiad felett, mikoron az életiért küszködött a kannal két évvel ennekelőtte az imperátor fiának vadászatán. Segíthetett volna, de nem akart... Velence urává lehetett volna, de szinte nem akart. Találd ki, hogy miért, szegény öreg kerál! (Gúnyosan felkacag.)

ISTVÁN (hörögve): Távozzál előlem... távozzál előlem... (belehagyatlik a székébe).

VÁSZOLY: Elkergetsz...Hát csak kergess... Így kergetsz el magadtul harminchat álló esztendeje minden magyerit...mert tenéked istenben-emberben csak az idegen kellett mindétig... Gyűttmentek... hazátlan csavargók, akiket ide okádott tulajdon földjük...a...a Krisztus népe, ahugyan hívod őket, mindig elébbvaló volt néked, mint a tennen fajtád...mindegy volt, hogy micsudás ember, csak idegen legyen...Krisztus népe (kacag)...nem Están kerál...nem Krisztus népe, hanem Krisztus söpredéke!

ISTVÁN: Takarodj... Lázadó... forrongáscsináló... pusztulj...!

VÁSZOLY (büszkén): Lázadó, az tám leszek, ha még sokáig élsz, Kerál, de a forrongás csinálója te vagy! Amit te hoztál ezen magyar földre, az a forrongás! De sokáig nem fog már tartani, mert te már nem élsz soká, s aztán, Están kerál, én jövök. Jó éjszakát (el).

ISTVÁN (töredezve): ...Hogy Péter...Péter?... Teremtő Istenem! (A kezeügyébe levő csengő után nyúl és megrázza).

SZOLGA (jön): Parancsolj, Nagyúr.

ISTVÁN: Hívjad elé izibe Péter urat. Meg a pispeket is!

SZOLGA: Sietek, Nagyúr. (Meghajlással el.)

Szünet

ISTVÁN: ...Nem...nem hihetem!...Nem tudom elhinni...Hogy Péter, hiszen... (feljajdul, szinte vinnyog-

va) E—me—ri—kuus! Fiam, édes szép fiam!... Nem.
Nem... ez nem lehet... ez szörnyűség volna...

Szünet

PÉTER (sietve jön): Hivattál, kerálúr!

GELLÉRT (nyomban utána érkezik): Mi baj vagyon, Uram?

ISTVÁN (hosszú ideig kémleli Péter arcát): Péter úr! Jól reám figyelmezz mastan! Mondották nékem, hogy a fiam utolsó tusakodásakor te megségelhetted volna őt, ha akartad volna. De nem mozdultál, csak nézted, mert az járt az eszedben, hogy ha ő megholna, te lehetnél a magyeri kerál. Krisztus nevére kérdlek, igaz ezen dolog?

PÉTER (nagy zavarban): Hol... mikor lett volna ez, Uram?

ISTVÁN: Két esztendővel ennekelőtte, a békesség megírásakor, Konrádfia Henrik úr vadászatán. Avagy már nem tudod, hogy hol holt meg Emerikus és mikoron?

PÉTER (rémülten): Ki... kicsuda mondotta ezt néked, Uram?

ISTVÁN: Igaz, avagy nem igaz, erre felelj mastan!

PÉTER: Nem igaz, nem igaz, kerálúr!

ISTVÁN: Mondották nékem azt is, hogy azért nem kölett néked a velencei uraság, mert a magyeri korónára vetettöd szömödet. S mikoron én bé akartalak venni a kötésbe, tenéked valóban nem kölettett apád urasága...

PÉTER (tétován): Erősen megszerettem anyám népének földjét Uram.

ISTVÁN (kutatva): Így vagyon ez, Péter úr?

PÉTER: Így vagyon uram.

ISTVÁN: Esket tégy nékem! Itt a pispék breviárioma.

PÉTER: Az igazságot mondtam, Uram.

ISTVÁN (szigorúan): Esket tégy!

PÉTER (tétován ráteszi kezét a könyvre): Esköt töszök az élő Istenre...

ISTVÁN (hallgatagon nézi sokáig): Hinni akarok néked, Péter úr!... (A környezethez) Segítsetek bémennem! (két távolabb álló szolga felsegíti és vezetik lakosztálya felé) Pispék, te jöjj velem. (Elmennek.)

PÉTER (egyedül): Itt valami nagy baj vagyon. Rosszat érzek. (Tétovázva elindul.)

FROILA (sietve jön): Guiseppe nobile szaladt hozzám, hogy valami ügyed volt a kcrállal. Csak nincs tám valami baj?

PÉTER: Nem tudom, Nővérkém. Valamicsudának kölltik lennie, mert a kerál ráesketett az Emerikus halálára.

FROILA: És esket tettél?

PÉTER: Vaj' mit tehettem volna?

FROILA: Jaj, bátyám, én szinte mindig érztem, hogy azon vadászat dologból előbb-utóbb baj lesz. (Szünet.) És mostan hiszen néked a kerál?

PÉTER: Ma még tám hiszen, de holnap ki tudja hiszen-é? Jó lesz a dezertálásra mindenkor készen állni, mert nem lehetik tudni, mi lesz. Ha valami jó, Bizantinumba menekülünk.

(A háttérben feltűnik Vászoly alakja.)

PÉTER: Vászolyt látom jönni, eredj! (Froila el.)

VÁSZOLY (feljön a lépcsőn, körülnéz).

PÉTER: Minden jót herceg!

VÁSZOLY (kelletlenül): Minden jót! Están úr?...

PÉTER: Bémene a hálóházba Gérardussal. (Gellért megjelenik az ajtóban.) Ime éppen mostan jó kifelé tőle a pispek.

VÁSZOLY: Szólani szeretnék a kerálúrral, pispek.

GELLÉRT (barátságtalanul): Kerálúr nem jól érzi magát.

VÁSZOLY (habozva): Sajnálom erősen, mert...

GELLÉRT: No?

VÁSZOLY (mint fent): Szóm lett volna Están úrhoz...

GELLÉRT (érdeklődéssel): Bémegyek hozzá, ha akarod...

VÁSZOLY (m. f.): Nem... eh semmi... (hirtelen) Minden jót, pispek! (indul, majd megáll Péter előtt) Emerikus dolgában majd szavunk lesz egymáshoz, velencés Péter! (el.)

GELLÉRT (tűnődve néz utána): Micsudát akarhatott vajjon?... Mintha... (Péterhez) Szörnyű dolgot beszélnek felőled, fiam.

PÉTER: Szentatyám, én...

GELLÉRT: Jól van, jól, Péter úr, hiszen hallottam; esket tettél. De valahonnan mégis ez alacsony gyanú. Jó lesz, ha ügyelsz. Úgy látszik, ellenségeid vannak... Lehet, hogy fő hadnagyságod fáj a magyeriaknak, meg a kerálúr hozzád való hajlandósága. Hát csak ügyelj. No, Krisztus legyen veled! (El.)

PÉTER: Mi vagyon itt, Madonna mia, mi vagyon itt?

Szünet

GUISEPPE (jön): Signorina Froila küldött. Valami baj vagyon, Excellenza?...

PÉTER: Nem tudom mi ütött ma mindenkibe. Egyszerre az Emerikus dógát kezdik firtatni.

GUISEPPE (fejét vakarja): Hű, az erősen nagy baj, Excellenza... Emlékezzél csak, én már akkoriban mondtam, hogy az a karvalyszemű kölyök sokat észrevett. Járt a beszéd egy darabig a palazzóban, még anakutána is, hogy Vathát hazaparancsolta az apja... Meglásd, onnan fú a szél!

PÉTER (töprengve): A kerál ráesketett a vádra.

GUISEPPE (ijedten): A kerál? (fejét fogva futkározni kezd) Madonna mia, madonna miiia... Hát a fülibe jutott már neki is?

PÉTER: Úgy látszik, igen.

GUISEPPE: De vajjon ki beszélhette meg néki?

PÉTER: Vászolyt gyanítom. Az este hosszú ideig együtt voltak.

GUISEPPE: Rosszakat mondasz, Excellenza! Corpo di Dio, kezdem bizonytalanul érezni a fejemet a nyakamon... Igen erős bajt érzek itten... S mondjad, uram, miket mondott a kerál?

PÉTER (bizonytalanul): Hát hogy megsegélhettem volna Emerikust, meg hogy magyar kerál akarok tám lenni, meg efféléket. Én erősen tagadtam és erre megesketett. A pispek breviárumára költött esket tennem.

Szünet

GUISEPPE: Mastan azután mit tegyünk hát, Excellenza?

PÉTER (rezignáltan): Héj, azt igen üdvös volna tudnom nékem is!

Szünet

GUISEPPE (gondterhelten): Hajaj!...

Szünet

GUISEPPE (óvatosan): Excellenza!...

PÉTER: Mondani akarsz valamit, nobile?

GUISEPPE (még óvatosabban): Ha a kerál meghalna az éjtszaka, nekünk minden gondunk-bajunk elfogyatkoznék izibe.

PÉTER (bosszúsan): Ha meghalna! De miért halna meg?

GUISEPPE: Mert már öreg, Excellenza. Meg aztán beteg is erősen. Meghal ő rövidesen... (Szünet, majd sutogva) Tám egy kicsint segíteni is lehetne neki...

PÉTER (szigorúan): Nobile!

GUISEPPE: Grazia, Excellenza, nem szóltam semmit is...

Szünet

PÉTER (odavetve): Aztán volna vajjon valamicsudás plánumod?

GUISEPPE: Nckem? Isten őrizzen meg ilyesmitől minden körösztén lelket, Madonna mia, nem akarok elkárhozni... Hanem... egy Zobor nevezetű táltos néhány pogánnyal már napok óta itten settenkedik a palazzó körül...

PÉTER: Táltos? Mit akar az itten? Váltottál tám szót vele?

GUISEPPE: Hát... beszélgettünk...

PÉTER (érdeklődve): No és?

GUISEPPE: Meg akart környékezni, hogy egy éjszakára csempésszem bé a palazzóba.

Szünet

PÉTER: Aztán mi végre?

GUISEPPE: Igen zavarosan beszélt. Valami olyasmit vettem ki a szavából, hogy tám ezeknek a barbároknak vagyon valamicsudás szertartásuk. Ha beteg a fejedelem, meg már öreg is, megszabadítják terhítúl... s ennek a Zobornak nincsenek fülei. A kcrál rendelésre vágták le tiltott áldozat miatt két esztendeje már. Bé kellenék keresztelni, uram.

PÉTER: Szamárságokat beszélsz, nobile. Hát az őrség?

GUISEPPE: Ó, Excellenza, hiszen az összes keráli hadak fő hadnagya tegnap óta te vagy, nem? És ma éccaka nagy áldomás vagyon a palotásoknak is. Fő hadnagyságod áldomása. Részeg leszén itt nemsokára minden vitéz, csak bor és erjesztett tej kölletik elegendő...

PÉTER (kényelmetlenül): Baj leszén ebből, nobile. Én nem hallék semmit is... énnekem nincsen tudomásom semmi felől...

GUISEPPE: Tenéked nincsen tudomásod semmi felől, Excellenza.

PÉTER: És vaj' mi fog történni, ha balul üt ki ez a dolog?

GUISEPPE: Zobor műveli, Excellenza... s Zobor táltos a pogányok közül való és Vászoly úrék embere...

PÉTER (meglepve): Ó! Ravasz ember vagy te, mio Bepino!

GUISEPPE (szerénykedve): A signoria neveltje vagyok, Excellenza. Különben nem mondtam el még mindent. Úgy köllenék rendeznünk a dolgot, hogy Zobort meglássa valaki a palazzóból... (lehalkítva) Majd ott, az áldomáson intek néked, Excellenza, s te akkor küldjél egy szolgát valami okon a mi traktusunkba. A vitézek palotájárúl a mi traktusunkba itt az aulán kölletik keresztülmenni.

Szünet

GUISEPPE: Egyszóval, uram?

PÉTER: Hm...

Szünet

GUISEPPE: Excellenza?

PÉTER: Mondtam, nekem nincsen tudomásom semmiről is. Én nem akarok semmit, én nem járulok hozzá semmihez. Amit teszel, azt magad szántobdul teszed. Ha rajtavesztesz, fejed legurúl. Tehát erős vigyázattal légy. És mastan már gyerünk innét! (mindketten el a hátsó traktuson keresztül.)

Szünet

MAJOR DOMUS (szolgával jön): Már igen késő vagyon. A készségeket mastan már mind oltsad el az aulában. Csak a nagy ámpolna maradjon égve. Utána lepihenhetsz te is.

SZOLGA: Igenis, uram. (Oltogatni kezdi a világítókészégeket.)

MAJOR DOMUS (hátramegy a lépcsőhöz. Az örökhöz):
Hát titeket mikor cserélnék meg, vitézek? Nagy mulatozás vagyon a palotások traktussában. Péter úr igen erősen kitett magáért.

I. ŐR: Már itten köllenék lennie a váltásnak, uram. (Szünet, majd fegyverzörgés és ütemes léptek zaja hallatszik a hátsó részbe nyíló folyosó felől.)

II. ŐR: Lám, ihol, már itten is vannak.

FELVEZETŐ: Halte! Nem történt semmi is?

I. ŐR: Nem történt semmi, uram.

FELVEZETŐ: A kerál úr?

I. ŐR: Lepihent, uram.

FELVEZETŐ: Cseréljétek meg egymást. (Megtörténik.)
Hajnalban lesz a felváltástok. Résen legyetek. Jó éjszakát! (A leváltott örökkel el.)

SZOLGA (a major domushoz): Készen vagyok, uram.

MAJOR DOMUS: Mehetünk hát akkor mi is. Minden jót, vitézek! (El.)

III. ŐR: Ez az őrség erősen rosszúl jöve.

IV. ŐR: Biz ez rosszúl.

III. ŐR: Mire a váltás meglészen, mindent megvedelnek a palotán.

IV. ŐR: Héj, pedig igen jó bort adata Péter úr!

III. ŐR: Teheti. A fő hadnagyság nem csekély szer!

IV. ŐR: Nem... Fújnak is magyeri uraimék miatta nagyon, hogy velencés kapta, nem magyeri. (Hirtelen megmerevedik, Sógva.) Vigyázattal légy! Úgy látom, Péter úr fegyvernöke jó az alsó traktuson.

GUISEPPE: No, mi vagyon vitézek? Csak így szárazon őrséget állni, amikor olyan nagy áldomás vagyon a vitézek palotáján?

III. ŐR: Így szól a parancsolat, uram.

GUISEPPE: Hát Péter úr reátok is gondolt. Izeni, hogy menjetek az áldomásra it is. A porta zárva vagyon, előtte a kapuvirrasztók, teremtet lélek ide bé nem jöhetik. Mastan az egyszer hagyhatjátok az őrséget.

III. ŐR (bizonytalanul): Nem tudom... De ha úgy gondol, uram... De nem leszen-e baj belőle?

GUISEPPE: Fő hadnagyod izeni, bajod hát nem lehetik.

III. ŐR (ránéz társára): Akkor hát... gyerünk, míg tart a borbúl! Jó éjszakát, nemes uram!

GUISEPPE: Megyek én is. (Mindhárman el. Az alsó traktusban Guiseppe búcsút vesz tőlük, az örök jobbra, a nobile balra távozik.) Jó éjszakát, vitézek!

(Szünet, a szín üres.)

GIUSEPPE (jön balról hátul Zoborral. A lépcsőnél fojtott hangon): A kerál hálólháza ott vagyon ni, jobbról. Nagy vigyázattal légy, mert fejeddel játszol. Én nem tudok semmiről semmit is. Igérted, hogy teremtett léleknek el nem árulsz! Mastan megyek. Minden jót táltos! (Hátul jobbra el.)

ZOBOR (görbe kardot húz elő bő ruhája alól, hallgatódzik a lépcsőn állva, majd feljön az első traktusba, mikor léptek hallatszanak a hátsó traktus felől, mire megremevedik és a kardot eldugja.)

(A léptek zaja megszűnik, szünet.)

VÁSZOLY (hangja a háttérből): Nini, az örök sehol. (Közelebb jön s meglátja a táltos árnyékát. Felsiet az első traktusba) Hát te kicsuda vagy, s mi akarsz itten?

ZOBOR (feszültsége felenged): Ó, hát te vagy az, Vászoly úr? Már félttem, hogy idegen.

VÁSZOLY (meglepődve): Zobor táltos! ... Hugyan kerülteél te ide?

ZOBOR: Ügyem vagyon itten, uram.

VÁSZOLY: Ügyed? Micsudás ügyed lehetik néked éjszaka a kerál palotáján?

ZOBOR: Megtudod majd idején, Vászoly úr. Ukkó dolgát végzem.

VÁSZOLY: Már megént? És éppen itt? Füleid elveszejtése nem volt elég? Baj leszen ebből, Zobor táltos!

ZOBOR: Ha baj leszen, az enyém leszen a baj. Életemet én nem féltettem soha is!

VÁSZOLY (léptek zajára): Úgy hallom éppen jó is valakicsuda. (Hátul jobbra megjelenik két szolga.)

SZOLGA (hangja hátul): Valaki vagyon a felső aulában. Gyere nézzük meg, kicsuda lehet az? (Társával feljön a lépcsőig.) Te vagy az, Vászoly úr? Bocsássál meg, uram, nem tudtam mire vélni, ki jár itt a kerálúr hálólháza előtt éjszaka. Jó nyugovást. (Szemmelláthatólag mustrálgatják a táltost, miközben elmennek.)

VÁSZOLY (szünet után): Imhol látod, nem jó itten járkálnod, Zobor táltos, ahol semmi járód nincsen. Merre jöttél?

ZOBOR: Az az én dolgom, Vászoly úr.

VÁSZOLY: Hallod-é, táltos, rossz dologban sántkálsz te itten! Te a kerált akarod általsegíteni! Nézzed, hitünkért nem adlak az újhítűek kezire, de mondom, hogy amerül gyüttél, arra eredj vissza! (Mivel a táltos nem mozdul, erélyesen.) Indulj üstöllést! (A táltos vonakodva el. Vászoly hosszan néz utána.) Esztelen bolond... (Valahol messze fújják az éjfelet. Egy másik kürt még messzebből felel. Halkan, tompán énekszó, mulatozás zaja szűrődik be a színre.)

VÁSZOLY (sóhajt): Péter uraimék ugyancsak mulatoznak.
(Figyel még egy pillanatig, aztán:) Gyerünk lepihenni.
(El.)

Szünet

ZOBOR (nesztelenül újra megjelenik. Kardját előveszi és lopakodva beoson a király ajtaján. Szünet. Majd a hálszobából tisztán kihallatszik: "Ha Isten velünk, ki ellenünk?" Zörej, majd egyre erősödő zaj támad, futkosás zaja, ijedt hangok; "Mi vagyon itten? Micsuda történt?" Az aulába egyre többen jönnek. A király szobájából szolgák kiráncigálják a táltost. Közben megjelenik a nádorispán is, majd Péter, vitézek, udvari nép, Gellért, stb.)

HANGOK (meglepve a táltos kítaszigálásakor): Táltos! ...

EGY HANG: Mit akart ez itten?

MÁSIK HANG: Meg akarta gyilkolni a kerál urat!

(A zúgás, zaj, zavar egyre nagyobb lesz, csak arra lesz csend, mikor a nádor szétlökődve az előtte ácsorgókat, megáll a táltos előtt.)

ABA SÁMUEL (szúrósan nézi a táltost): Kicsuda vagy te, ember?

PÉTER (a tömegből): Vászoly úr barátja ő, nádorespán!

ABA SÁMUEL (megdöbbenve): Vászoly ...

NÉHÁNY HANG: Vászoly ...

AZ EGÉSZ TÖMEG (fenyegetőleg): Vászoly ... (Zúgás.)

(F ü g g ő n y.)

HARMADIK FELVONÁS

Szín: Komor tárgyalóterem az esztergomi királyi várban. Sötét és alacsony boltívek. Jobboldalt fekete terítővel letakart asztal, rajta feszület és két égő gyertya. Körülötte három oldalról karosszékek, a negyedik oldala üres. A terem baloldalán az asztallal szemben a falnál trónszék áll. Hátul középen és bal vágott sarokban ajtó. A középjától felett nagy feszület. A középjától jobbra és balra a közönséggel szemben hosszú térdeplők, rajtuk hat-hat csuklyás szerzetes térdel lehajtott fővel és imádkozik. Az ajtóban áll a bakó. A bal sarokban lévő ajtónál két poroszló. A nagy asztal kulisszák felőli oldalának közepén Aba Sámuel ül, a nádorispán. Mellette jobbról Gellért püspök, balról velencei Péter, a királyi hadak főparancsnoka. Rajtuk kívül az asztalnál ülnek még Csanád, marosvári ispán, meg három püspök. Az asztal előtt a szín közepén a megláncolt Vászoly áll, mögötte jobbról és balról két vasbaöltözött vitéz.

Idő: néhány héttel később.

(A szerző kéri a rendezőt, hogy ennél a képnél is, mint az első kettőnél is, gondosan vigyázzon arra, hogy a képek történelmi freskó-szerűsége, valamint középkori homálya érvényre jusson. A három első színpadi kép legyen színes, de homályos és komor. A képek felső része vesszen homályba, szuffitavilágítás egyáltalán nem kell, se reflektorok. Csak proscenium világítás, mely az első képben kék, a másodikban zöldessárga, ebben pedig vörössárga. Legyen mind a három kép nyomasztó, majd csak a negyedik kép lehet egy óvatos fokkal derűsebb.)

ABA SÁMUEL: Mihályfia Vászoly, annak miatta állasz itten előttünk, mert orvgyilkos módon meg akartad öletni uradot, vendéglátó gazdádöt és kerálodat. Kerál úr az igazlátást az uruszág prelátussainak és fő espánjainak kezébc tette, mivelhogy az ő magos személye is benne vagyon a pörben. Mikoron tehát előttünk állasz, ezt olybá vegyed, mint hogyha uradnak és kerálodnak előtte állanál.

VÁSZOLY: Én nemzetes magyarri vagyok és énnékem pörosztóim ti nem lchettek. Az én bírám a horka, vagy pedig a törzsemnek és nemzetségemnek feje, Están, Gézának fia, aki nékem nem keráлом. S mend a magyarri népnek sem kerála, mert minékünk nincsen kerálunk,

minékünk fejedelmünk vagyon apáink kötése szerént. Están úr csak a torlók, gyűttmentek és a keresztrefeszített isten fekete báránkáinak kerála.

I. PÜSPÖK: Hugyan szólasz a kerál úrrúl, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY (felcsattan): Urodnak nevezzel engemet, jobbágy! Árpád vérével beszélsz!

CSANÁD: Csendesség, Mihályfia Vászoly! Te mastan itten váddal terhes ember vagy és nem úr! Kerálgylkoság szándokának miatta folyik a pör ellened. S a helyett, hogy gőgödet feszíted itten bíráidnak, szégyenkezés légyen az, mit érzelsz!

VÁSZOLY: Semmi olyat nem tevék, amiért is szégyen érhetne engemet. Están urat én megöletni soha nem akartam.

ABA SÁMUEL: Egy Zobor nevezetű táltosát az óhitűeknek felbéreltél, hogy pusztítsa el a kerált.

VÁSZOLY: Nem igaz!

ABA SÁMUEL: Meg akartad öletni, részben bosszúból, mert az óhitű engedetlenség támogatásáért méltó büntetésképpen rabként tartott Nyitra várában, részben pogányságodból táplálkozó gyűlöletből, részben meg, mert féltél, Mihályfia Vászoly hogy pogányságodnak miatta a kerál úr nem enged a magyar nemzetre fejévé lenned.

VÁSZOLY: Nem igaz.

ABA SÁMUEL: Hát mondd, nem átalottál egy beteg öreg embernek, apád testvérénk életére törni?

VÁSZOLY (felháborodva): Nem igaz!

ABA SÁMUEL: Éjtszakán, lopva, gyáván, álmában akartad elveszejteni. Nem érzel-e szégyenket, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY (kiabálva): Negyedszer is mondom néktek, hogy nem igaz. Ha meg akartam volna ölni Estánt, teméntelenszer megölhettem volna. Megölhettem volna szemtől szembe. Megölhettem volna világos nappal. Betegekkel és aggokkal azonban én nem teszek hareot.

ABA SÁMUEL: Hát mastan én mondom néked, Mihályfia Vászoly, hogy nem igaz amit mondasz!

VÁSZOLY (felhördül): Meghazudtolsz? Ezért még egyszer leszámolunk, nádorespán!

ABA SÁMUEL: Döglődő eb fogvicsorgatásátúl Aba Sámuel meg nem ijed. Hetvenkedés helyett inkább védjed magadot, ha tudod, mert a fejed vagyon a pörben, Vászoly úr!

VÁSZOLY: Nincsen védeni valóm. Estánt megölni soha nem vala szándékomban, mert hogy öreg vala. Bár ne lett volna, akkor meg is öltem volna, elhihetitek. (Elszörnyülködés.)

ABA SÁMUEL: Szörnyűséges ahugyan beszélsz, de tagadással mire sem mégy. Tanubizonyság vagyon reá, hogy Están urat megöletni bűnös szándékod vala.

VÁSZOLY: Tanubizonyság? Kiváncsivá tészel, nádorespán! Hun vagyon az a tanubizonyság?

ABA SÁMUEL (feláll): Hát elsőbbet is itten vagyok tanubizonyságnak enmagam. Amikor Nyitra várába érte küldött engemet kerál úr kegyes hajlandósága, fülem hallatára fenyegetted meg őt.

VÁSZOLY: Hogy ellene erős indulatban valék, emlékezem reá. Nem is csudálkozhatik e felett hat esztendei raboskodás után senki is. De hogy életét fenyegettem volna, erről nem tudok.

ABA SÁMUEL: Kicsinke az eszed, Mihályfia Vászoly! Avagy nem ezeket mondottad-é: Mondjad meg uradnak, elmegyek hozzá Fejérvárra rokoni szívvel, alattvalói hűséggel, kezemen, lábamon bilincse nyomával... és rettentőt kacagtál utána. Így vala-é Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY: Így vala. Ennyi a tanubizonyság, Nádorespán?

ABA SÁMUEL: Nem ennyi. Ha köll, vagyon több is. Hívjátok bé Sebőst, a határszéli espánt.

I. ŐR (kiszól az oldalajtón): Sebős espán!

SEBŐS (belép): Dicsértessék a Magasságbéli!

ABA SÁMUEL: Sebős espán, gyere közelébb. Felelj mastan nekünk, hallottad-é, hogy az elénkbe hurcolt Mihályfia Vászoly, akinek te őrizője voltál hat esztendőn által Nyitra várában, megfenyegette volna a kerált?

SEBŐS: Hallottam, uram, és meg is botráncokztam rajta.

ABA SÁMUEL: Beszéld meg nekünk, hugyan vala azon dolog.

SEBŐS (sajnálkozva néz Vászolyra): Hát...

ABA SÁMUEL (közbevág): Ne Vászoly úrra nézz! Vászoly úrtól nem köll félned.

SEBŐS (sértődötten): Nem félek én soha senkitül, csak az Istentül. De ha mérges vagyok, hát attúl se ...

ABA SÁMUEL (elfolytva egy mosolyt): Hát akkor beszélj meg mindeneket.

SEBŐS: Úgy két esztendővel ennekötte történt nemsokkal azután, hogy Emerikus urunk meghala. Fülembe jutott, hogy a denevérhitűeknek valami táltos újhhold áldozatot akar tenni az áldókőnél, a vár mögén, a folyómenti bükkösben. Éjfelire kelve kiluvagoltam ötven kopjával és meg is fogdostam őket a táltosukkal együtt. Kerál népe volt mind, torlók, meg jobbágynépség mindahány, a táltosuk meg ama Zobor vala, aki mastanság belpózott a kerálúrhoz, hogy megölné. (Mozgás.) Mikoron rendelésbe tettem, hogy Zobor táltos is lefüleztessék,

kerálúr törvénye szerint, Vászoly úr azt mondotta nékem mendahányunk füle hallatára: "Ide halgass, espán! Ha ezen embernek baja esik, megbánod majd te is, meg a kerálod is egyszer!" (Zaj.)

ABA SÁMUEL (szünet után): Így volt-é, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY: Így volt. (Mozgás.) De ez nem gyilkosságra szólt. Estánt én megöletni nem akartam.

ABA SÁMUEL (gúnyosan): Nem akartad, ugy-é?

VÁSZOLY: Ukkóra mondom, nem. Amit Zobor táltos tett, nem az én szavamért tette.

ABA SÁMUEL: Nem a te szavadért tette?!

VÁSZOLY: Én Nyitra várából még az napon eljöttem volt. Hogy Zobor táltos mit tett és mit nem, két esztendő óta, én azt nem tudom. Én attúl fogvást egyszer sem láttam.

ABA SÁMUEL: Nem láttad?

VÁSZOLY: Nem

ABA SÁMUEL: Egyszer sem?

VÁSZOLY: Egyszer sem!

ABA SÁMUEL (az örökhöz): Hívjátok bé ama két szolgát! Sebős espán te kimehetsz. (Sebős el.)

I. ŐR (kinyitja az ajtót): Jöjjetek bé, hé! (A szolgák bejönnek, mélyen meghajolnak.)

ABA SÁMUEL: Ti belső szolgák vagytok a keráli palotán Fejérvárott, ugy-é?

I. SZOLGA: Úgy vagyon, uram.

ABA SÁMUEL: Mondjátok csak, láttátok-é az embert, aki előttünk áll, a kerál úr ajtaja előtt a gyilkosság éjt-zakáján?

SZOLGÁK (egyszerre): Láttuk, nagyúr.

ABA SÁMUEL: Megismeritek-é? Ő volt az bizonyosan?

I. SZOLGA: Vászoly urunk ő, nagyúr.

ABA SÁMUEL: Egyedül vala a kerálúr ajtajánál?

I. SZOLGA: Nem, nagyúr. Ama Zobor táltossal beszélt, aki meg akarta gyilkolni a kerálurat.

ABA SÁMUEL: Mikortájt vala ez?

I. SZOLGA: Éjfele előtt rögvest, nagyúr. Mikoron mi eltávoztunk az aulából, mindjárt fútták az éjfelét.

ABA SÁMUEL: S micsuda dolgotok vala néktek éjfelekor az aulában?

I. SZOLGA: Péter úr küldött által bennünket a vitézek portájáról az ő traktussába, hogy hoznánk által nékie a köpönyegét. De a köpönyegét nem találtuk, nagyúr.

VÁSZOLY (közbevág): Miért? Hol vala a köpönyeg?

ABA SÁMUEL: Ez már nem tartozik a pörre. (A szolgákhoz:) Egyszóval felismeritek Vászoly urat?

I. SZOLGA: Minden bizonnyal, nagyúr. Homályosság vala ugyan, de én közel mentem hozzájuk, mert hát nem

tudhattuk előbb, hogy kik volnának, s az áldomás miatt belső őrség sem vala az napon az aulán. Mikoron azután láttam, hogy Vászoly urunk ő, tovább mentünk mindketten dögunkra.

ABA SÁMUEL: Így volt, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY: Így volt. (Hevesen:) De én nem...

ABA SÁMUEL (belevág): Sort tartunk, Vászoly! (A szolgálkhoz:) Elmhettek! (A szolgálk meghajlás után el.)

ABA SÁMUEL (szúrósan): Mihályfia Vászoly, hazudtál! Az imént azt mondtad, nem beszéltél Nyitra óta Zobor táltossal, mastan meg ím kisült, hogy beszéltél. (Zaj, mozgás.)

VÁSZOLY (érzi, hogy erőtlén, amit mond): Én az akkori estéli találkozást nem vettem számításba, hiszen éppen ezen dolog vagyon most szóban. Az volt az egyetlen beszédem vele.

ABA SÁMUEL: Lám, az előbb még egyetlen sem volt!

VÁSZOLY (bénultan): Zobor táltos megmondhatja...

ABA SÁMUEL (belevág): Zobor táltos, hogy kerál úr irgalma megbocsájtott néki, árkon-bokron túl vagyon már. S ő amúgy sem vallana rád, ez mind közönségesen tudatik. Más tanubizonyságot mutass!

VÁSZOLY (hallgat).

ABA SÁMUEL: Hát azt mondtad-é kerál uronknak, hogy ő rövidesen meg fog halni, s utána te következél?

VÁSZOLY (tehetetlenül mered maga elé).

ABA SÁMUEL (emelt hangon): Mondtad-é, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY (erőt vesz magán. Keményen): Mondtam! Mastan is mondom!

ABA SÁMUEL (vészjósló nyugalommal): Hát ha mondod, heába mondod. Mert bizony mondom néked, Mihályfia Vászoly, hogy te immáron nem fogsz következni senki után is. Mastan pedig utoljára mondhatod a mondódat, ha van! (Hátradől a székében.)

VÁSZOLY (szünet után): Hogy Están iránt nem nagy szerettem van, azt mind ez uruszág tudja. Nem titkoltam én azt sohasem, ő előtte sem. De őt orvul megölni nem akartam. Magyar ember öl, de orvgyilkos nem volt soha. Zobor táltos bolond, aki őseinek régi szokása szerint általsegíteni akarta a fejedelmet...

ABA SÁMUEL (hirtelen): Honnan tudod?

VÁSZOLY: Tudom, mert óhitű vagyok, s tudom hitünk dolgait. Te is tudod. Így halt meg Álmos is, így szabadították ki beteg testiből Taksony úr lelkét is a táltosok. Nyilván ezt akarta tenni mastan Zobor is, és hite szerint cselekedett, de alattomosagra magyar ember

nem képes. Ezen szokás a gyüttmentek szokása. (Szúrósan Péterre néz.)

ABA SÁMUEL: Kirúl beszélsz?

VÁSZOLY: Arrúl, akit Están úr rokoni szívvel bírámul ültetett ide. (Ércesen.) Arrúl, aki Emerikust elveszejtette. Velencés Péter, rúlad beszélek!

PÉTER (felugrik, kardot akar rántani).

ABA SÁMUEL (lehúzza székre): Hagyjad, Péter úr! A tőrbeesett róka mégegyszer harapni akar.

VÁSZOLY: Harapni? Ki akart kardot rántani a fegyvertelen biliceses rabra? (Ordít:) Kardot ide (körülnéz és megbilicselt két kezével kirántja az egyik őr kezéből a kardját) s gyere hát Velencés, aki istened vagy! (A bírák felugrálnak, az őrok némi dulakodás után kicsavarják Vászoly kezéből a kardot.)

ABA SÁMUEL: Legénykedéssel itt mire se mégy. Másként mentsed magadat, ha tudod, ne bírádat rágalmazd. Másokat rágalmazni sem magyeri erény!

VÁSZOLY: Héj, nem rágalom ez, nádorespán! Velencés Péter útjai igen erősen görbék! A köpenyed dógát szeretném tudni, Velencés Péter, meg az örökét!

ABA SÁMUEL (dörögve): Bírádat akarod vallatni, Mihályfia Vászoly? Inkább Están úr dógát beszéld!

VÁSZOLY: Eh! Miért kölletett volna nekem Estánt megölni? Hiszen utóda voltam úgysis! Micsodás okom lett volna rá?

ABA SÁMUEL: Gyűlölted, Mihályfia Vászoly, gyűlölted. Vagy tám tagadod ezt is?

VÁSZOLY: Nem tagadom. Gyűlöltem, az igaz, s ezt nem titkoltam el soha is. Gyűlölöm mastan is. De orvul veszejteni el valakit, nem volt szokásom soha, mert ezt aljas dolognak tartom... Ő új istent hozott ezen földre... Az én istenem az öreg, régi, magyeri isten... és én ezt az öreg istent szeretem. Están úr egyre gyötrött az új isten dógában tíz álló esztendőn keresztül, csuda-é hát, ha meggyűlöltem érte? Ha ez vétek, hát ez egyetlen vétkem. Minden más bűntől illetetlen vagyok. Zorbor táltossal én véletlenbül találkoztam.

ABA SÁMUEL: Véletlenül, ugy-é? Éppen az orvgyilkosság előtt! És éppen a kerálúr ajtajánál! Fura véletlen ez, Mihályfia Vászoly, s eb aki elhiszi!

VÁSZOLY (fáradtan): Nem mondhatok másat, mint hogy Estánt én megölni nem akartam. Isten tanum reá!

PÉTER (gúnyolódva): Melyik? Ukkó, vagy Krisztus? Mert Ukkó ide tanúnak kevés!

VÁSZOLY (rá akar ismét rohanni, de az őrok visszatartják): Ne csúfolj engemet és az én istenemct, te... te...

ABA SÁMUEL (hidegen): Ennyi volt a mondód, Mihályfia Vászoly?

VASZOLY (ordítva): Ennyi! Veszéjtetek el, ha akartok, Están hóhérai, nem beszélek többet!

ABA SÁMUEL: Vezessétek ki! (A két ór kilökdösi. Szünet.)
No, urak minden előttetek vagyon, tegyetek törvényt. Láthatni-é tisztán Vászoly bűnösségét, avagy tegyünk tám istenítéletet?

TÖBBEN: Nem kölletik istenítélet! Bűnös! (Zaj.)

ABA SÁMUEL: Csendesség, urak, és nyugovás. Beszélje meg mindenki a magáét külön-külön!

I. PÜSPÖK: Mihályfia Vászoly bűnössége a bizonyágtevők vallomásai alapján bizonyos dolognak tetszik előttem. Hitem szerint istenítéletre nem is köll bocsájtani. Mihályfia Vászoly a kerál merénylője. S a kerál merénylőjének büntetése az egyház törvénye szerint — halál.

ABA SÁMUEL: Vászolyt én is vétkesnek találtam Isten, ember előtt. Aki a kerál életire tör, feje vétessék s mend az ő java a kerálra szálljon, mondja Están úr törvénye. Mihályfia Vászoly büntetése is halál legyen.

CSANÁD: Megálljunk, urak. Vászoly úr nemzeti magyar az én nemzetségemből, amely Árpád úrtól származik. Őreá a kerálúr törvénye nem vonatkozik, amint ő mondja. De mint nemzeti magyar úrnak is halál a bére a hét vezérek etelközi kötése szerint. Sőt, mivel-hogy magyar népeknél példátlanul rút a vétke, hiszen nemcsak kerála, hanem törzsének és nemzetségének feje és ennenmaga vére ellen emelte kezét, Koppány úr sorsára jusson. Hogy bűnös magva megszakadjék, ítéletbe tegyük, hogy mend családja irtassék ki, mend a jószága a kerálé legyen, néki magának bűnös teste pedig a halál után négybeszabassék és elrettentő példának okáért négy pispeki város hely kapujára hétfőtől szombatig kifüggesztessék.

GELLÉRT: Krisztussal ítéljete, nemes urak! A merénylet nem sikerült.

ABA SÁMUEL: Minden szándok megvolt reá. Csak véletlenlen múltott a balsiker. Az én vélekedésem Csanád espáné mellett vagyon. A bűnös főrendű ember vére és vendégje volt a kerálnak, büntetésének rettentőnek kell lennie.

HANGOK: Úgy vagyon! Halál reá és felnégyelés!

ABA SÁMUEL: Az ítélethozatallal, urak, várjuk meg a kerált. Halált mérni a kerál tudta nélkül nem löhetik. Benedek pispok, jelentsd meg kerál úrnak, hogy ímhol készen vagyunk.

II. PÜSPÖK (kimegy és rögtön vissza is jön az ajtót kitarva): A kerálúr éppen jön is, nádorespán!

ISTVÁN (egy szolgál támogatásával, botra támaszkodva belép. Az eset megviselte nagyon. Haja hóféhér, az arca elgyötört. A terem baloldalán levő trónust legközelebb érve, beleroskad. Az asztalnál ülők mind felállottak és meghajoltak, hogy belépett): Foglaljatok, urak, helyet. (Leülnek.) Elvégeztétek?

ABA SÁMUEL: Végbe tettük, uram.

ISTVÁN: És... igaz?

ABA SÁMUEL: Mihályfia Vászoly bűnös, kerál úr!

ISTVÁN (arcát kezébe temeti. Szünet.)

ABA SÁMUEL: Kezdhetjük, uram?

ISTVÁN (mozdulatlanul ül tovább. Újabb szünet. Az urak megilletődve egymásra néznek. Péter a mennyezetet nézegeti.)

ABA SÁMUEL (bizonytalanul): Kezdhetjük, uram?

ISTVÁN (a nélkül, hogy helyzetén változtana, bólint): Kezdjétek.

ABA SÁMUEL (az örökhöz): Hozzátok bé! (Az örök ki-mennek, majd bejönnek Vászollyal. Vászolyt az előbbi helyére akarják vezetni, de az pár lépés után észreveszi Istvánt.)

VÁSZOLY (a király felé): Imé, a fő hóhér is itt vagyok. (Meghajlik:) Minden jót kerál!

ISTVÁN (fájdalommal): Vászoly!...

VÁSZOLY (mereven ránéz): Héj, kiirtottál már Árpád hajtásából s az magyeriak eleiből mindenkit, csak én éltem még eddig. Mastan aztán végzel vélem is, ugye? S te nem vagy gyilkos érte, de én az vagyok! (Tüntetően háttafordít neki, az urak felháborodottan felugrálnak.)

ABA SÁMUEL (csillapítva): Csak csendesség, urak! Üljetek le! (A bíróság tagjai leülnek. Némi szünet.) Többrendbéli bizonyásgtévők meghallgatása után, és mivel az előnkbehurcolt Vászoly, Mihály úr fia az Árpád neméből magát mentenie nem tudta, sőt még tisztességes személyeket megrágalmazni és kerálát is meggyalázni nem átalotta, minden uruszág prelátussáiból és előbbkelőiből levő bíróság minden körülmény latravetése után az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevében következőképpen ítél: (A király kivételével mindenki feláll) Miérthogy Mihályfia Vászoly véréből való vére, Isten kegyelméből való kerála és vendéglátó gazdája élete ellen rút merényletet tervelt, mend ő maga, mend pedig minden utódai az Anyaszentegyház és a kerál törvénye, nemkülönben a magycrí nép néhai vezérei által szerzett kötés szerént, sejüknék és minden jószáguknak vételére méltóknak bizonyultak. (Vászoly felordít: Hát fiaim is!) Mend ezen uruszág főpapjaiból és előbbkelőiből lévő

bíróság ez ítéletet a magyar nemzetségek okulása végett idvesnek vélte megtoldani azzal, hogy Mihályfia Vászoly bűnös teste a bakó által négybeszabassék és maradványai négy piszeki váras hely kapujára intő példának okáért hétfőtől szombatig kiszégeztessenek. Az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevében! (Leül, s vele leülnék a többiek is.)

Szünet

VÁSZOLY (rekedten): Hát... Krisztustokkal ítéltetek, nemes urak! (Sokáig néz a semmibe, szeméből kicsordul a könny.)

ABA SÁMUEL (palcát vesz fel az asztalról, odamegy a királyhoz, meghajlik és átnyújtja neki.)

Szünet

ISTVÁN (csendes hangon): Az én törvényem, melyet mend ez uruszág prelátussai és bárói tanácsával írásba tettem, így szól: "Az, ki a kerál életére tör, a kerálra szálljanak javai, őt pedig ítéljék meg." Ártatlan gyermekeknek azonban bántásuk ne legyen. Mindazon okáért a Vászoly-fiakat apjuk vétke miatt senki sem illesse. Ami pedig megtévedt öcsénket illeti, az általa annyiszor megcsúfolt Krisztus nevében én ímhol megbocsájtok néki. Véremből való vér életét én többé el nem veszem. Hogy azonban a törvénynek és igazlításnak elégtétessék és bűn ez mi uruszágunkban büntetlen ne maradjon, továbbá, hogy mend ez uruszágban megítéltek minket részrehajlással ne vádolhassanak, rendeljük, hogy Vászoly öcsénk szeme látásának és javainak elvesztésével bűnhődjék, vérci pedig ez magyar földről bántalom nélkül kibocsájtassanak. (Felemeli a hangját:) Hogyha azonban, amit szerető rokon szívének nem közönségesen kívánna, bűnös szándoka után is szeretett öcsénk Krisztus úr vallását felvenné, abban halálunk után mend a magyar népet vezetni ígérné magát, az Anyaszentegyház által ám íteltessék meg, de mitőlünk bántást szenvedni nem fog. Így legyen és nem másként.

ABA SÁMUEL (szünet után): Kerálúr szeretete véghetetlen irányodban. Vászoly úr, beszélj!

VÁSZOLY (lehorgasztja a fejét).

GELLÉRT: Fiam, a keresztfeszítettnek példáját látod magad előtt. Miért habozik hát a te szíved?

VÁSZOLY (hosszú szünet után): Hogy ártatlan fiaim életét kíméled, jutalmazzon meg érte az igaz Isten, akár a tiéd az, akár az enyém, Están... kerál! (Felemeli a hangját:) Mihályfia Vászoly azonban nem maradna meg az aki volt, ha őseinek hitét és istenét, anit oda nem adott sok szép szóért, most elhagyná a félelemnek miatta. Ha igaz isten az, kit ti Krisztusnak neveztek,

akkor nem köll néki az ilyen áron vásárolt imádás.
Féreg volnék, ha hajtanék a szódra, Están kerál, nem
pediglen férfi.

ABA SÁMUEL: Hát visszautasítod kerál úr kegyelmét, Vászoly úr?

VÁSZOLY: Nem tehetek másként... (sóhajt.) Nem tehetek másként, nádorespán. (Bizonytalanul:) Hanem...

ABA SÁMUEL: Mit akartál mondani, Mihályfia Vászoly?

VÁSZOLY (a kerál felé): Az asszonyomat, meg kicsin cseledeimet engedd még egyszer látnom, kerál!

ISTVÁN: Hát nem hajtassz a szómra, Vászoly? (Szünet, sóhajt.) Engedjétek be őket! (Az örök felnyitják a sarokajtót és bejönnek Hajna, Levente, Endre és Béla.)

HAJNA (kezét tördeli): Édes uram! Mi vagyon véled?

VÁSZOLY (mélyet sóhajt): Megyek az örök sötétség országába, véreim...

HAJNA (szorongva): Megvakítanak?

VÁSZOLY (lehajtja fejét, nem felel).

HAJNA (hitetlenkedve körülnéz, majd az arcokat látva): Nem... (Felsikolt:) Nem!... (könyörgő hangon:) Neem...

Szünet

HAJNA: Hát mégis? Igaz? Verjen meg akkor az isten mindnyájakat, hóhér uraim! (Sírva:) Ne adjon egynek sem békességes halált közületek, hanem pusztúljatok el mindannyian, veszett ebek, ahugyan uramat veszejtitek. (Felemeli két karját.) Ó, halgassad meg a büntelenek átkát, sötét úr, Ármány, s adjál nekik vissza mindent, amit ők adnak minékünk! (A király felé:) Te pedig...

VÁSZOLY (elkapja karját): Hallgass!... Fiaid életét néki köll köszönnöd. (Megöleli, majd egyenként megöleli a fiait is.) Most menjete, kis pulyáim. Földönfutóvá tett benneteket nem az apátok vétke, nem a kerál úr szándoka, mert ő kegyelmes uratok tinéktek, hanem az új isten világa, az új istené, aki erősebb úr a mi öreg istenüknél, az új istené, kiről azt tanítják, hogy ez magyeri népnek szüksége vagyon reá, mert ő nélküle elpusztúlna, az új istené, kinek köröszt a jele a kard helyett. Apátok mégis az öreg istennek tész mastan utolsó áldozatot, mert ő Ukkó úrnak immáron utolsó vitéze. Apátok utolsó szava ím ez hozzátok: Vessétek elmétekbe és hirdessétek a magyeri nép minden ivadékanak, hogy vegyék fel ugyan bár az új isten jelét, a körösztöt mindenek, de a mi öreg istenünkét, a kardot soha le ne tegyék, mert bizonyra mondom néktek, szüksége lesz reá a magyeri nemzetnek mendörökké! (Mogsimogatja a legkisebbiknek a fejét.) Mastan immár eredjete! (Elfordul tőlük.)

(Hajna és a gyermekek az öröktől kísérvé lassan megindulnak kifelé. Utolsónak a legkisebbik marad, aki nem akarja apja kezét elengedni. Végre ő is elindul, de az ajtóban megáll, visszanéz.)

BÉLA (kinyújtja a kezét apja felé): Apám!

VASZOLY (hátranéz a fiára, tesz egy bizonytalan mozdulatot, majd rekedten megszólal): Bakó! Vidd végbe az ítéletet! (Megindul a hátsó középjajtó irányába, az örök utána. Mikor az ajtóhoz ér, megfordul:) Minden jót, kerál!

(Ebben a pillanatban a barátok elkezdik énekelni a Misereret. A bíróság tagjai felállnak és Vaszoly után vonulnak, majd felállnak a térdeplő barátok is és párosával ők is követik a menetet a Miserere hangjai mellett. A menetet a baloldali ajtónál álló két őr zárja le. A Miserere odakint is egyre zümmög. A teremben csak István marad és Gellért, aki közben odament hozzá.)

ISTVÁN (megrendülten): Gérardus, Gérardus, állítsd meg őket. Ezt nem tehetem immár! (Indulni akar a menet után.)

GELLÉRT (elébe áll): De hiszen meg akart gyilkolni, uram!

ISTVÁN: Nem bánom... Nem bánok immár semmit is.

Eressz! Örökkön bírának lenni, kegyetlen dolog...

GELLÉRT: Kerálúr, nézzed, ez végtelenül szomorú dolog, ebben igazad vagy, s rokon szíved feljajdulása Krisztus úrnak szeretetét növeli irántad. De gondolkozzál mastan erősen, uram! Öreg vagy immár, kerálúr, s ha szemedet behúnyod egyszer, s visszajő ezen földre Vaszoly úrral a régi isten és a régi erkölcs, egyszeribe meg fog itten állni az eke, meg borona, meg minden békés szerszámok munkája. Vadúl nyargalni fognak újra mend a szállásokon, s veszett nyargalások kezdődnek megint a körösztén népek ellen, mint az Zsolt és Taksony idejében vala. Ez pedig a halált jelentené ezen népre, amint ezt te jól tudod, uram, s talán te vagy az egyetlen, aki ezt tudja. Az imperátor erősen feni a fogát erre a földre, s ha a pápa úr is melléje állna Konrád úrnak a pogány dúlások miatta, monddad, uram, mi lesz akkor a magyar néppel s vaj' mivé lesz az mit harmincöt esztendőkön által építettünk a magyar nemzet számára? Én nem vagyok magyar, uram, de szeretem ezen népet, s az legyen-e hát sorsotok, hogy a magyar is nyargalja ki a lelket s pusztúljon írmagja is, mint a régieknek, néped rokonai közül? Ezt akarod, uram? Ha ezt akarod, hát — credj! (Utat enged.)

ISTVÁN: Ó, rettentő körülállások ezek! Héj, kerálnak lenni itten irtóztató dolog, s öreg vállaim nem bírják már tovább, pispek!

GELLÉRT: Bírnod köll, uram. Mindenkinek megvagyon a maga keresztje, s a tiedet: korónának hívják...

ISTVÁN (gyötrődve): Mit tegyek? Isten, Krisztus, hát mit cselekedjem? Hát énnékem áldoznom köll minden véremet? Dehát ezt nem lehet embernek elviselnie!

GELLÉRT (csendesesen): Te nem vagy ember, uram, hanem kerál. S ha feltetted a korónát, viselned kell súlyát, még ha össze is roskadsz alatta, mint Krisztus úr az ő keresztje alatt... másokért, akikért önként meghala... (A színpalak mögül fájdalmas ordítás hallatszik be.)

ISTVÁN (feljajdúl): Vászoly! Szegény, szegény vérem! Hát így költetett lennie?... (Elsírja magát.) Hát így költetett lennie?

GELLÉRT (nagy szájalommal nézi, majd átöleli): Gyerünk el innét, uram... (István botorkálva megindul, s Gellért támogatásával el a sarokajtón. *)

(A szín üresen marad. A Miserere most felerősödik, majd lassan felnyílik a középajtó és betántorog rajta véres arccal a megvakított Vászoly.)

VÁSZOLY (tántorogva tesz néhány lépést kezeivel tapogatva a levegőt, majd véres arcára csapja kezét és felordít): Vak vagyok! Isten! Hát vak vagyok! (Elvágódik a földön és zokog.)

Most fortissimóra erősödik a Miserere utolsó verziciklusa:

“Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto

Sicut erat in principio et in saecula saeculorum,

Amen.”

A verziciklus alatt a kép változatlan, aztán

f ü g g ö n y.

*) Alkalmazható egy árnyjáték trükk. A lassan és görnyedten kívánszorgó király válla fölé a háttérre egy dőlt kereszt vetíthető, amely kíséri a királyt, mintha azt a vállán cipelné.

NEGYEDIK FELVONAS.

Szín: A székesfehérvári koronázó bazilika szentélye, mely mintegy két lépcsőfokkal emelt. Előtte két boltíveket tartó oszlop, amelyek a szentélyt, mint színpadi képet triptichonná bontják. A hátsó jobb sarokban ajtó a sekrestyéből, bal sarokban életnagyságú Mária-szobor a gyermek Jézussal karján, előtte térdeplő. Hátul középen oltár. A katolikus szentély szokásos butorzatán kívül az oltár elé, a szíjn közepére, láthatóan ideiglenesen, egy asztal van helyezve, s az oltárhoz létra van támasztva. A szentélyen látszania kell annak, hogy díszíteni fogják ünnepélyes eseményhez.

Idő: 1038. augusztus, egy délután.

ABA SÁMUEL (miközben befelé jön a sekrestyeajtón, hátrafordulva beszél): Vigyázattal hozzátok! (Egymásután öt papnövendék lép be. Az első bársony párnán a koronát hozza, a második a kettős keresztet, a harmadik a kardot, a negyedik a palástot, az ötödik a többi koronázási kellékeket. A menetet Valter mester, éneklő kanonok és Gellért püspök zárja be.)

ABA SÁMUEL (az asztalra mutat): Ide tegyétek!

GELLÉRT (miután a papok elhelyezték a tárgyakat): Imhát még egyszer megbeszélem néktek, Testvérek, a holnapi dolgokat. A cerimónia tehát az evangéliom olvasása után kezdődik. Valter mester, te akkor abban hagyd az éneklést és a musicát, ti felöltöztetitek Péter urat, a koronát azonban nem teszitek fel a fejére. Megértettetek mindeneket?

PAPOK: Megértettük, Atyánk.

GELLÉRT (körülnézve): Sámuel úr, az oltárnak mindkét felire még két trónszéket is köll tenni, Están úrnak egyet, meg az új kerál, Péter úr számára is egyet.

GELLÉRT: Bírnod köll, uram. Mindenkinek megvagyon a maga keresztje, s a tiedet: korónának hívják...

ISTVÁN (gyötrődve): Mit tegyek? Isten, Krisztus, hát mit cselekedjem? Hát énnékem áldoznom köll minden véremet? Dehát ezt nem lehet embernek elviselnie!

GELLÉRT (csendesesen): Te nem vagy ember, uram, hanem kerál. S ha feltetted a korónát, viselned kell súlyát, még ha össze is roskadsz alatta, mint Krisztus úr az ő keresztje alatt... másokért, akikért önként meghala... (A színpalak mögül fájdalmas ordítás hallatszik be.)

ISTVÁN (feljajdúl): Vászoly! Szegény, szegény vérem! Hát így költetett lennie?... (Elsírja magát.) Hát így költetett lennie?

GELLÉRT (nagy szájalommal nézi, majd átöleli): Gyerünk el innét, uram... (István botorkálva megindul, s Gellért támogatásával el a sarokajtón.)*

(A szín üresen marad. A Miserere most felerősödik, majd lassan felnyílik a középajtó és betántorog rajta véres arccal a megvakított Vászoly.)

VÁSZOLY (tántorogva tesz néhány lépést kezeivel tapogatva a levegőt, majd véres arcára csapja kezét és felordít): Vak vagyok! Isten! Hát vak vagyok! (Elvágódik a földön és zokog.)

Most fortissimóra erősödik a Miserere utolsó verziciklusa:

“Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto

Sicut erat in principio et in saecula saeculorum,

Amen.”

A verziciklus alatt a kép változatlan, aztán

f ü g g ö n y.

*) Alkalmazható egy árnyjáték trükk. A lassan és görnyedten kívánszorgó király válla fölé a háttérre egy dőlt kereszt vetíthető, amely kíséri a királyt, mintha azt a vállán cipelné.

NEGYEDIK FELVONAS.

Szín: A székesfehérvári koronázó bazilika szentélye, mely mintegy két lépcsőfokkal emelt. Előtte két boltíveket tartó oszlop, amelyek a szentélyt, mint színpadi képet triptichonná bontják. A hátsó jobb sarokban ajtó a sekrestyéből, bal sarokban életnagyságú Mária-szobor a gyermek Jézussal karján, előtte térdeplő. Hátul középen oltár. A katolikus szentély szokásos butorzatán kívül az oltár elé, a szíjn közepére, láthatóan ideiglenesen, egy asztal van helyezve, s az oltárhoz létra van támasztva. A szentélyen látszania kell annak, hogy díszíteni fogják ünnepélyes eseményhez.

Idő: 1038. augusztus, egy délután.

ABA SÁMUEL (miközben befelé jön a sekrestyeajtón, hátrafordulva beszél): Vigyázattal hozzátok! (Egymásután öt papnövendék lép be. Az első bársony párnán a koronát hozza, a második a kettős keresztet, a harmadik a kardot, a negyedik a palástot, az ötödik a többi koronázási kellékeket. A menetet Valter mester, éneklő kanonok és Gellért püspök zárja be.)

ABA SÁMUEL (az asztalra mutat): Ide tegyétek!

GELLÉRT (miután a papok elhelyezték a tárgyakat): Imhát még egyszer megbeszélem néktek, Testvérek, a holnapi dolgokat. A cerimónia tehát az evangéliom olvasása után kezdődik. Valter mester, te akkor abban hagyd az éneklést és a musicát, ti felöltöztetitek Péter urat, a koronát azonban nem teszitek fel a fejére. Megértettetek mindeneket?

PAPOK: Megértettük, Atyánk.

GELLÉRT (körülnézve): Sámuel úr, az oltárnak mindkét felire még két trónszéket is köll tenni, Están úrnak egyet, meg az új kerál, Péter úr számára is egyet.

ABA SÁMUEL: Meglesz, pispek.

GELLÉRT: A beszperémi apácák délidétt megérkezének, azonképpen a virágok, gallyak, bársonyok és selymek is. Napszállatkor megkezdik a bazilika díszítését. Majd segítséget rendeljél nekik.

ABA SÁMUEL: Meglészen az is, pispek.

GELLÉRT: Akkor hát minden szükséges dolog készen legyen. Ti mostan ímmár elmehettek, testvérek. Tanuljátok a cerimónát, nehogy valamicsudás tévedés legyen az innapi aktuskor.

PAPOK: Dicsértessék a Magasságbéli, Atyánk! (Meghajlással el.)

ABA SÁMUEL (miután körülnézett): Holnap hát kerált teszünk, pispek!

GELLÉRT: Isten dicsőségére ímmáron a második magyarri kerált...

ABA SÁMUEL (fanyarul): Hát másodiknak második, s holnap kerálnak is kerál lészen...

GELLÉRT (egy oldalpillantással): Csak magyarinak nem magyarri, ugy-e ezt akartad mondani?

ABA SÁMUEL: Azt, mit mindenki mond, pispek.

GELLÉRT (nézi a jelvényeket, a megjegyzést válasz nélkül hagyja): Minden itt vagyon, nádorespán? Kerálúr mindeneket látni akar, ha majd imádás után visszajön a kapellából.

ABA SÁMUEL: Úgy vagyon mostan is minden, ahugyan szegény Emerikusnak megkészítették... s mostan mend ez gyönyörűség idegené lesz. Idegen ül majd a magyarri nemzet trónussára.

GELLÉRT (kissé ellenségesen): Péter úr anyja Árpád nembeli leány. Están úr testvére ő.

ABA SÁMUEL: Ökegyelme azonban mégis csak talián. Orseolo. Velencés. Teste is, lelke is az. Jobbnak vélném, ha valami derék magyarri lenne a kerál.

GELLÉRT: Irva vagyon az ősi szerben, hogy a magyarriak fejének Árpád vériből kölletik erednie. (Közben rakosgatja a koronázási jelvényeket, s a palást kerül a kezébe.) Lám, Gizella nagyasszony palástja. Szegény Emerikus... Imhol ő lett volna legalkalmasabb kerál a magyarri népnek... és már fel nem vehette...

ABA SÁMUEL (elveszi Gellérttől a palástot, forgatja): Héj, gyönyörűséges egy palást. Mondják, hogy három esztendőn által hímezte a nagyasszony a beszperémi apácákkal. S mire készen lett volna, nem volt kire adni... Akkoriban a bellusi Vatha erősen fartatta a vadkan dógát, dehát ilyet kitudni nem löhet... Mondják, hogy tám Péter úr...

GELLÉRT (türelmetlenül): Bolond beszéd ez a korónázás előtti napon, nádorespán...

ABA SÁMUEL: Jó, jó, hiszen nem azért mondom (megnézi a palástot mégegyszer és leteszi). Vászoly úr, ha akarta volna, viselhetné... De amilyen csökönyös ember vala... Vaj' mi löhet vele? Még mindig nincsen felőle semmi híradás, pedig Están úr igen régen kurrentáltatja szegényt...

GELLÉRT: Mondják, hogy mint vak regős járja a szállásokat.

ABA SÁMUEL: Szófia beszéd! Mondanak mindeneket...

GELLÉRT: Hát a Vászolyfiakról vagyon-é valamicsudás híradás? Ha megvónának, apjuk jussán reájuk is eshetnék a korona.

ABA SÁMUEL: Tám valahol Lengyelben járnak. Igen vitézkednek, mondják...

SEKRESTYÉS (belép): Csanád espán vagyon itten

ABA SÁMUEL: Imhol Csanád úr is megérkezett. Bocsásd bé! (Sekrestyés el.) Néked bizonyosan hoz valami híradást Marosvárrúl.

CSANÁD (belép): Minden jót, urak! (Körülnéz.) A kerál úr?

GELLÉRT: A kicsin kapellában vagyon imádni egy sort. Nemsokára itt leszen. No, micsudás hír vagyon Marosvárott?

CSANÁD: Nincsen ottan semmi is, csak éppen a papjaid várnak már haza erősen, pisek. Kerálúr tehátlan a kapellában vagyon! Jobb is mastanság a hűsben. Disznó meleg vagyon odakint. Majd megfőttünk idejövét.

ABA SÁMUEL: Mikoron érkeztek?

CSANÁD: Delelő után nem sokkal. Hanem teméntelen sok nép összeverődött Fejérvárott! Mindenfelé sürgölődő sokadalom vagyon. Erősen látszik, hogy keráltevés leszen.

ABA SÁMUEL: Sürgölődés az vagyon, de az mend keráli vitéz, várnép, torló, jobbány, pap, apáca meg gyüttment idegen. A nemzetségi uraknak nem igen akarózik bégyünni. Még újhitűeket se nagyon látok belőlük.

CSANÁD: A tiszahátról nem jöve senki is mastanáig. Heába, nem akarják vállalni a velencés kerált. Hát nem tudom, de én nem jót érzek az egészből...

GELLÉRT: Están urat még kevesebben korónáztuk. Mégis, immáron a harmincnyolcadik esztendeje kerálkodik Krisztus úr kegelymiből.

ABA SÁMUEL: Están úrral más volt. Están úr magyeri vala, Árpád úr hajtása. Az anyja meg éppen a Gyula lánya volt...

CSANÁD: Úgy igaz... S mégis mennyi temérdek küszkö-

dése volt! Koppány úr, a gyula, a horka, Ajtony, a tiszaháti törzsek, s a bissanyók meg a sok nemzetség...
mindent szembe voltak vele!

GELLÉRT: Krisztus úrral majd végbemegyem ez is.

CSANÁD: Végbe! Végbe tesszük ezt is, ha már Están úr olyan erősen rajta vagyon. Mozgolódást nem tudok semerről, még a tiszahátról sem, pedig az igen nagy dolog. Mert ha a tiszaháti hadnagyok csendben vannak, rendben vagyon minden had mindenfelé...

ABA SÁMUEL (fanyarul): Csak nem jönnek el!

CSANÁD (rábólint): Csak nem gyűnnek el... Hanem... idegen szó... gyűttment had vagyon a városban dandárral... Hunt meg Pázmán espánok éppen az imént jöttök fene nagy csörömpöléssel. Hadi népet hoztak.

GELLÉRT: Igen, Están úr szerével tették. Itt vagyon Vecelin úr hadi népe is. A kerál úr parancsolta fel őket, nehogy a keráltevés körülte valami baj legyen!

CSANÁD (a fejét vakarja): Hát... nem tudom... én is hoztam kétszáz kopját. Csak oszt össze ne rúgják a patkót Pázmán úr bajor legényeivel... Mert... nem igen szívelik egymást! (Meglátja a koronát.) Ez volna a korona, la?

ABA SÁMUEL (szintén nézi): Ez!

CSANÁD: Takaros jószág! (Nézik.)

Szünet

CSANÁD (hirtelen): Imhol én megyek. A báránykáim vad legények egy kicsint, s félek, hogy csakugyan össze találnak marakodni a vasas népséggel, az pedig nem volna jó dolog. (Dohogva:) Heába, nehezen viseli már mindenki ezt a fene sok németet itten, no! Majd alkonyattájt, ha rendbetettem a magam dolgát, majd visszajövök a kerálúrral beszélni megint. Minden jót!

ABA SÁMUEL: Megyek imhol én is. Igen sok végeznivalóm vagyon még a keráltevés dolgában. Dicsértessék a Magasságbéli, Gérardus pispek!

GELLÉRT: Mindörökké amen, espánok! (Csanád és Aba Sámuel el. Gellért körültekint, igazgat egyetmást az asztalon, sokáig nézegeti a koronát, majd áldást ad rá és indulna ő is.)

SEKRESTYÉS (belép): Két ember várakozik odakünn. A kerálurat keresik. Már a palotán is jártak, mondják, s onnan jöttek ide a kerál után.

GELLÉRT: Kik légyenek azok és milyen rendűek volnának?

SEKRESTYÉS: Ruházatuk igen poros, hihetően a hosszú útnak miatta. Az öregebbik világatlan kobzos, a fiatalbiknak azonban kardja vagyon, nemesi renden levőnek látszik.

GELLÉRT: Magyarok?

SEKRESTYÉS: Azok uram. Szavok is, ruházatok is magyeri.

GELLÉRT: Nevöket nem mondták?

SEKRESTYÉS: Nem, uram, csak hogy sürgős szólásuk volna kerálúrral.

GELLÉRT (vállat von, majd kimegy. A sekrestyés utána. A szín rövid időre üresen marad.)

GELLÉRT (félig háttal jön, közben beszél): Jöjjetek bé, Vatha úr! Ó, hogy megemberesedtél! Hát ez váratlan dolog. Mily igen fog Kerálúr örvendezni! Mastan éppen délutáni imádást téssen a kapellában, de nemsokára itt lesz. (Gellértet követve Vatha jön, aki öreg vak regőt vezet kézenfogva.) Hát a társad kicsuda volna, Vatha úr? (A vak emberhez:) Üstöködrül óhitűnek nézlek. Valami énekmondó vagy, barátom?

VATHA: Ide hallgass, Gérardus pispék, ő...

ÉNEKMONDÓ (belevág): Öreg vak regős vagyok, ezen ifjú vitéz öreg árnyéka...

GELLÉRT (Vathához örvendezve): Vatha úr, ó mely igen régen láttunk tégedet. Mielta apádurad hazakévént hét esztendőkkel ennek előtte, nem jártál felénk soha is. Pedig kerálúr igen sokszor emlegetett s öreg szíve igen nagy boldogságban fog megtelni látásodra, majd meglátod! Nagy plánumai voltak annak idején veled. Megyek is a hírrel és hívom. Üstöllést itt leszünk. (El.)

VATHA (az énekmondóhoz): Mondd, uram, miért nem hagytad felfednem ki volnál?

ÉNEKMONDÓ: Nem engedtem. Nem akarom. Kár volt nekem idejönnöm, Vatha öccs. Halottaknak sírban a helyök.

VATHA: Dehát mi az igazságnak miatta jöttünk ide, uram, s fel kell fedned magadot!

ÉNEKMONDÓ: Nem, Vatha öccs. Egy idő óta immár sokat gondolkoztam a mi dögünk felől és most, hogy a fejérvári sokadalom hangját, moráját hallgattam, hirtelen egészen tisztán láttam, hogy erősen nagy kár volna megzavarnunk a dolgok folyását. Mastan még nem késő, gyerünk innét!

VATHA: Nem, azt nem tethjük, uram! Velencés Péter magyeri kerál nem lehet. Ennek én eleibe állok!

ÉNEKMONDÓ: Ne tüzelj, Vatha öccs! Minden úgy legyen jól, ahogy vagy. Nyugalom legyen ezen a földön és nem szabad megzavarnunk...

VATHA: Én a kerálnak meg akarok beszélni mindeneket.

ÉNEKMONDÓ: Higgyed meg nekem, nem teszel véle jót senkinek. De ha makacson akarsz, ám tegyed, engem felfednem azonban nem szabad. Vezess hátra valahová, ahol nem lát majd senki is. S ha jön a kerál, mondjad

el néki a mondódat, s aztán álljunk tovább! Ámbátor, ha rám hallgatsz, nem mondasz semmit is.

VATHA: Velencés Péter gyilkos. Gyilkos nem vezérkedhetik a magyar nemzetnek felette! (Meglátja a szétbontott palástot.) Ezt a palástot szegény Emerikus úrnak hímzette a nagyasszony és mastan gyilkossa vállát takarja? Soha!

ÉNEKMONDÓ (mozdulatlanul mered maga elé): Én azt a palástot nem látom, Vatha öccs...

VATHA: Gyönyörűséges kék palást, arannyal hímes... Szent palást. Emerikus palástja... Nem, ez nem lehet a Velencés Péteré!

ÉNEKMONDÓ (felindultan): Gyerünk innét, Vatha öccs! Isten dóga ez, nem a miénk!

VATHA (ingerülten): Uram, nem ösmerek reád. Hát elfelejtetted immár mend azt mit a vén Zobor elmondott nekünk? Héj, pedig hugyan háborogtál mikoron a velencés nobile dógát nekünk megbeszélte. Vak hegedős lettél, magyarok eleje, a velencés Péter jóvoltából, aki két igaz örököszt gázolt le a magyarok székire törő útjában, s mastan azt mondog, hogy úgy vagyon minden jól, ahugyan vagyon?...

ÉNEKMONDÓ (sóhajt): Héj, Vatha öccs, Vatha öccs!... Hogy im általjövének Fejérváron sűrű zajt, nyüzsgést hallottam, sürgés-forgás vala mindenfelé, Vatha öccs, élet... Az én világtalan szemeim látták, tám jobban, mint a tieid, a látók, hogy hány ezren vannak csak itten Fejérvárott és hány ezren szerte a magyar fölön, amely lám mozog, halad, gyarapszik, él... Están úrnak és az ő istenének jóvoltából... A halottak alusznak, Vatha öccs, a vakok botorkálnak, de erről nem tud a milliomm élő és látó. Ami nekünk fáj, arról senki sem tud. Mit számít itten vajjon a mi kis dógunk, s bajon meg zavarom kívül vaj' mit tenne itten a mi igazságunk?...

VATHA: De a Velencés...

ÉNEKMONDÓ (legyint): A velencés dóga Isten ügye, Vatha öccs... A velencés kerál lészen, él és meghal egyszer... de az ezrek, a tízezrek, százvezrek megmaradnak. Mend e magyar nép továbbmegy. Lehet a velencés akármicsudás ember, tehet számos erőszakot, de a nemzetnek nem árt. Csak használhat, mert... köröstyén, mint czen világ, amelyben a magyar nemzetnek élnie kell!... Gyerünk innét, Vatha öccs!

VATHA: Nem! Egy tapodtat se, míg Están kerállal nem szóltam. Ha van egy maroknyi igazság e földön, Péter nem lészen kerál a magyaroknak felette!

ÉNEKMONDÓ (csendesesen): Van igazság, Vatha öccs!...

VATHA: Te mondod ezt? Éppen te, uram?

ÉNEKMONDÓ (inkább magának): Én mondom, a világtalan. Van igazság, csak éppen más, mint aminek mi látjuk, amíg... amíg meg nem vakulunk belé...

VATHA: Uram, de hát mi vagyon veled? Hát nem fáj már vakságod, nyomorúságod és ártatlan szenvedésed?

ÉNEKMONDÓ (mélázva): Fájni?... Nem érzem immáron, hogy fájna... Hiszen mi fáj? Apró kis emberi sérelem a nagy dolgok árnyékában... Eleinte háborogtam, Vatha öccs, nagyon háborogtam. Mikoron rádöbentem, hogy nem fogok immár látni többé, azt véltem, bele fogok pusztulni, vagy az eszem veszem belé. S lám, nem pusztultam bele... Hatodik esztendeje járom immár mend a magyariai földjét, és világtalanul többet látok, mint más a látó két szemével. Gyermeket látok születni, Vatha öccs, szerte az országban... születnek egyre többen és többen, száz, ezer, tízezer... én tudom... én sokszor mondtam regős énekeket névadó ünnepeken... Héj, micsudát számít hát ezeknek az én nyomorúságom, az én három bujdosó gyermekem, vagy mit számít a kerál fia, akit elveszejtettek... Botorkáló lábam is újonnan feltört földre be sokszor rátévedt. Itt is az új isten tett már foglalást, mondogattam magamban s eleinte haragudtam nagyon. Jártomban-keltemben így nyaranta új hangokat hallottam, aminő a régi világban nem volt. Kaszapengés volt ez és én megértettem, hogy ez is az új isten hangja. Vágják a gabonát, termést, kenyeret... aratás vagy... Mi csak emberfejeket vágunk azelőtt és vért arattunk... és húst ettünk, nem kenyeret... Tapogató kezem alá idegen szerszámok kerültek. Borona, azt mondták, meg eke. Eleinte gyűlöltem őket és megrúgdostam, hiszen nekünk csak egy szerszámunk vala... a nyereg. De aztán világtalanul is látnom kellett, hogy a gabona egyre nagyobb foltokban foglalja el ezen földet, s nyomán emberek mennek, magyariaiak, honfoglalók egyre messzebb és messzebb ezen a földön, s, héj, bé kellett látnom, hogy az eke, borona fegyvernek is jobb, mint a nyereg. Mert a magyariai gyermekek egyre születnek... és az emberfia életre születik, nem halálra... és végül megértettem, hogy mivel vétettem a magyariai kerál ellen! Ő a jövődbe nézett, én a múltat láttam, és azért láttunk ketten kétféle dolgot. És... az ő dolga volt az igaz dolog, Vatha öccs, és én ezért mondtam néked, hogy igen... vagyon igazság. Héj, hideg az igazság, Vatha öccs, és én nem is szeretem, de parancsol nékem, és én azóta nem háborgom a magam nyomorúságát...

ISTVÁN (Gellértel a nyomában jön).

GELLÉRT: Imí, itt vagyon elveszett fiúnk, uram.

ISTVÁN (odasiet Vathához, magához öleli, megcsókolja az arcát. Gellért tapintatosan hátravonul és kimegy a sekrestycajtón, az énekmondó pedig közben bejátszotta magát a templom oszlopai közé): Bellusi Vatha! Hát csak eljöttél végre meglátogatni te is! Jól esik ez nekem, fiam, igen jól esik, ha mindjárt keráltevésnek kölletett is jönnie ahhoz, hogy eljöjjél Fejérvárra.

VATHA (dacosan): Nem kerált tenni jöttem, uram!

ISTVÁN (meglepve): Nem? Ugyan hát mivégre?

VATHA (némi vívódás után): Nehéz mondóm léssen hozzád, kerál úr!

ISTVÁN (nyugtalanul): Nehéz mondód? Valami baj vagyon? (Fáradt sóhajjal:) Hát már mindig baj vagyon? (Fáradt megadással:) Szólj hát, bellusi Vatha, hallgatlak...

VATHA (eleinte bizonytalanul, majd egyre hevesebben): Meg kölletik néked beszélnem, kerál úr... Immáron hét álló esztendeje emészt itt belül... Mikoron apám-uram szavára haza kölletett mennem Fejérvárrúl, nem tudtam véled szólani, uram, erős fájdalmadnak miatta, mert hogy akkoron vala szegény Emerikus úr szörnyűséges általmenetele... Akiknek megmondottam volt, nem adtak hitelt a gyermek szavának... (Kitörve:) Emerikus halálában velencés Péter a bűnös, kerálúr!

ISTVÁN (megdöbbenve): Ne mondjad ezt! Nem lehet. Ez nem igaz!

VATHA: Ez olyan igaz, uram, mint amilyen igaz, hogy itten állunk!

ISTVÁN: Nem lehet. Megesküdött! Bibliára esküdött meg!

VATHA (keményen): Ennen két látó szememmel láttam, uram.

ISTVÁN (könyörögve): Nem!...

VATHA: Egy nyíllövésre lehettem, mikoron Emerikus úr lovát ledöntötte a féreg. Velencés Péter ott vala mellette. A féreg elsőbb a luvat tépte, szaggatta, s hogy Emerikus úr heába törekedett alúla kiküszködni magát, úgy rohant rá a kan. Mikoron én vágatában odaértem, csak akkor szállott le luváról Péter úr is. (Rekedten:) De akkor ímmár késő volt. Addig azonban csak nézte...

ISTVÁN (kínlódvá): Nem igaz, bellusi Vatha, mondjad, hogy nem igaz!

VATHA: Magyeri kerál akart lenni, azért tette. Azért nem kölletett néki apja urasága sem, heába tétetted bé a Konrád imperátorral szerzett kötésbe is... és ezért veselytette el szegény Vászoly uronkat is...

ISTVÁN: Eszednél vagy te, bellusi Vatha? Vászoly úr, szegény, gyilkolni akart, s maga veszejtette el ennenmagát!

VATHA: Úgy? Hát tudod-é, Kerál úr, hogy kicsuda engedte bé titkon a palotába ama Zobor táltost, aki meg akart ölni tégedet? A velencés Guiseppe nobile. S tudod-é hol rejtőzködött éj feléig a táltos a palotán? Péter úr traktussában! S tudod-é, ki parancsolta el az örököt akkor éjtszaka? Péter úr!

ISTVÁN (szinte eszelősen néz Vathára).

VATHA (szilajon): Hát ezt az embert fogod te holnap kerállá tenni, Están úr!

ISTVÁN (felordít): Nem!... Ezt nem!... (vadul megráz egy csengőt.) Itt szörnyű igazságtevés leszen! (Szükséges, hogy a színész közben a sekrestyeajtótól legtávolabbra játssza magát.)

SEKRESTYÉS (jön): Parancsoljál vélem, nagyúr! (Ezenközben Istvánnak egészen közelébe jön.)

ISTVÁN (zihálva): Hidd elé a nádorespánt! A bakó, meg negyven kopja készen álljon! Én tüstént a palotán leszek. (A sekrestyés indul. Most István arcára hirtelen ráül a szörnyű politikai szituációra való rádöbbenés. Felemeli a távozó sekrestyés irányába a karját, s mikor a sekrestyés már-már kilép az ajtón, felkiált:) Megállj! (A karja erőtlenül lehanyatlik, halkabban:) Megállj!... (Erőtlenül belezuhan az oltár melletti stallumba.) Megállj... (kezeibe temeti arcát.) Várjál... várj még...

Hosszú szünet.

SEKRESTYÉS (bizonytalanul): Mehetek, nagyúr?

ISTVÁN: Nem... Ne hívjál... senkit... (sekrestyés el.)

VATHA (megleپődvé): Uram!...

ISTVÁN (magánkívűl van): Nem, nem, ne mondj semmit... halgass... halgass mastan már... (hirtelen feljajdul:) Mit cselekedjem, teremő egy Istenem, mit cselekedjem?... Egész életem vetése... s a nép, az árva félpogány nép... mi leszen véle körösztyén kerál nélkül?...

VATHA: Emerikus halála nem maradhat bosszúlatlan, uram!

ISTVÁN (felnyög): Jaj, nem tehetek mastan már semmit is!

VATHA: De uram, az isten szerelmére, csak nem tehetéd tám, hogy kerál legyen tulajdon fiadnak gyilkosa?...

ISTVÁN: Teremő Ayám, de nehéz poharat adtál kiinnom! (Nyöszörög) Mit tegyek, óh hát mit tudjak cselekedni? Im ezért kölletett hát Emerikust siratnom immáron hét esztendeje! Péterért, a gyilkosért, fiam gyilkosáért! Hát lehetik ez, hát... ő ez szörnyűséges gychennát jelent nekem, szerencsétlen apának... Isten, miért tettél kerállá engemet... és miért nem Emerikus az egyetlen gyermekem?... (Szünet.) Mastan immár minden késő, belusi Vatha, késő immár minden... Velencés Péteren

kívül senki sem maradt, senki...senki...Senkije sincsen immár az uruszágnak, aki kerázkodásra való volna...én meg...hidd el, érzem...néhány nap múlva meghalok. Beteg vagyok, Vatha öccs, nagyon beteg. Fulladok mindig, a szívem odavagyon. Minden este úgy fekszem az ágyamba, mintha koporsómba feküdnék...s ezen uruszág kerál nélkül ebben a máii állapotában percig sem maradhat. (Szünet.) Velencés Péterre én békességes szívvel többé reanézni nem tudok...de úgy köll tennem, ahugyan tészek és (megadással) a magyeri kerál...ő lészen. (Hirtelen elkezd zokogni.)

VATHA (kétségbeesetten): Dehát az igazság, kerál és a bosszú!

ISTVÁN: A bosszú...Istené!

VATHA (szinte sírva): Hát Velencés Péter bűne büntetlen maradjon?

ISTVÁN (már régen mozdulatlanul mered maga elé): Nem marad büntetlen, Vatha öccs. Soha, semmi sem marad büntetlen. Él az Isten, övé a bosszú...

VATHA (felcsattan): Hát ha Istené a bosszú, bellusi Vatha lész az ő sujtó keze! S ha ilyet tenni parancsol a körrösztýén isten, amit te tészel, kerál; akkor én visszatérek őscim hitére, üstököt vágatok, táltost fogadok, máglyát rakatok...s ha te meg nem fizetsz Velencés Péternek egyetlen fiadért, én majd megfizetek néki, úgy segéljen engem az isten...Krisztus, vagy Ukkó...mit bánom én!...

ISTVÁN: Az élő Istenre kérlek tégedet, ne tégy semmit is, Vatha úr,...mert ha a kerált ütöd, a népet találod! Ha én tudok felejteni, felejtseél te is, s ha szereted a fajtádat, holnap udvarold új keráloadat!

VATHA (zihálva): Hét álló esztendőkön által bosszúval keltem és bosszúval nyugodtam le, bosszúval ettem és ittam, bosszúra eskedtem és bosszúért imádkoztam...s te mastan azt kívánod, hogy felejtsem el kisuramot, Emerikust; s udvaroljam az új kerált, aki gyilkossa vala?...Nem kerálúr! Akkor megyek utamra magam! De aki istene vagyon Velencés Péternek s mend ez uruszágba szalasztott ringy-rongy szemét népnek, bellusi Vathának egyszer számadása lészen velük! Minden jót! (Elrohan.)

ISTVÁN (beleroskad a stallumba): Fiam...szegény, szegény fiam...

Szünet

ÉNEKMONDÓ (az oszlopok közé lép s Istvánt nézi): Szegény, szegény kerál vagy te, uram; és én igen erősen sajnállak tégedet!

ISTVÁN (megleپődvė): Hát te kicsuda vagy s mit csinálsz itten?

ENEKMONDÓ: A bellusi Vatha szolgája vagyok, nagyúr!

ISTVÁN: Vatha úr elment...mit akarsz itten hát?

ENEKMONDÓ: Világtalan vagyok uram, s nem látom az utat.

ISTVÁN (odamegy hozzá és vezetni akarja): Ó, szegény barátom! S hol veszítéd el szemed világát?

ENEKMONDÓ: Vétkemnek miatta vakítottak meg, uram.

ISTVÁN (hirtelen kutatva vizsgálja arcát): Kicsuda vagy te? (Nyugtalanul) Beszélj, ki vagy?

Hosszú szőnet.

ENEKMONDÓ: Szegény világtalan regős vagyok, nagyúr, s tám az egyetlen a magyarik közül, aki tisztán lát immáron tégedet.

ISTVÁN (kutatva): Mioleta vagy világtalan?

ENEKMONDÓ: Rettentő régóta, uram...

ISTVÁN (tőnődve): Szegény világtalan regős... Óhitű vagy, barátom?

ENEKMONDÓ: Az vagyok, uram.

ISTVÁN (rezignáltan): Szegény világtalan regős, akit énnekem kell vezetnem...Hej, barátom, mi vagyunk a magyar sors két örök szimbóluma. Két külön magyar uruszág...te, a multba néző világtalan regős, az alamizsnás...és én a jövőbe néző keráli ember...Mondjad, barátom, melyikünk a szánalomra méltóbb szegény? Mondjad...meddig keserítjük és vakítjuk egymást kétfelé néző magyarik, míg majdan egy nemzet, egy nép lészén belőlünk valahol az idők irdatlan messzeségében... (Szőnet.) Jaj, csak mastan...csak mastan, mastan őrizze nagyon az Űrnak kegyelme e magyar uruszágot, mert nehéz idők következnek rea, amelyeknek én már nem tudok eleibe állani...Nagy félelem vagyon szívemben...erős félelem attól, mit tennem köll, de az én időm immár közel vagyon...másat tenni nem tudok...Erőm és bizodalmam már csak az imádságban vagyon. Hosszúkat imádni, felmenni egészen az istenig...és kérni, könyörögni, rimánkodni e magyar nemzetért, én már csak ezt tudom, mert, héj, immáron mend a reménységem odavagyon...Pedig hinni köll, rendőletlenül, megingathatatlanul hinni...hinni még akkor is, ha egyetlen gyermekünk gyilkossát köll kerállá tennünk, mert az új Isten az élet, a régi meg a halál...És a magyar gyermekeknek élniök kell akkor is, ha a miénk megholt... (Közben odaértek a sekrestyeajtóhoz, amelyet most a kerál kinyit.) Az Űr nevében erre menj, barátom!... (Az ajtóból visszajövet odamegy az asztalhoz, nézi a jelvényeket, felveszi a ko-

ronát; nézi sokáig.) Csak te maradtál, hűvös és néma jószág, te... vigyázónak botorkáló népem felett... (Sóhajt) De ki vigyáz tereád?... Ki vigyáz tereád, szent és szépséges abroncs, amely összetart?... Kire bízalak, amidőn nincsen igazi, magyar kerál!... (A koronával a kezében odabotorkál a térdeplőhöz a Mária-szobor előtt, leroskad rá. Ami most következik, nem imádság, hanem felindult rimánkodás, szinte követelés.) Nagyasszony! Öreg szívem szorongattatásának utolsó menedéke és reménysége! Bánatban hervadozva borulok színed elé. Senkim sincsen ímmáron, jaj, egyedül vagyok, és senki sem érti, csak néked panaszlom el vég nélkül való keserűségemet. Figyelmezz reám, bánatos fiadra, Nagyasszonyunk! Vegyed, ó, pártfogásodnak palástja alá Isten előtt ezen koronát, és ne fogyatkozzék meg soha oltalmad ereje az én árva nemzetem, a magyar nép iránt. Neveld bátorságra, hűségre és ezen föld szeretetére mend az utódainkat, és légy pátrónájuk, istápjuk és anyjok... vészben, viharban, bánatban, nyomorúságban mend örökkön örökké, ámen! (Ráborul a térdeplőre, rövid ideig mozdulatlan a színpadi kép, aztán

f ü g g ö n y .)

(Megjegyzés: Amennyiben a technikai lehetőségek engedik, István könyörgése alatt, mintegy a távolból, szinte alig hallhatóan alkalmazható egy kórus, amely vagy a Boldogasszony anyánk c. ősi éneket, vagy — esetleg augusztus 20-i ünnepi előadásokon — az Ah hol vagy magyarok c. éneket énekli.)